

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Liutauro Gušausko,
Baudžiamosios justicijos studijų šakos
V kurso studento

Magistro darbas

**Baudžiamosios teisės – ultima ratio samprata teisėkūroje ir praktikoje
Concept of Ultima Ratio in Legislation and Practice of Criminal Law**

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis
Recenzentas: Gerardas Višinskis

Vilnius
2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe tiriama ir analizuojama ultima ratio principo istorinė kilmė, jo evoliucija bei ultima ratio principo koncepcija. Nagrinėjama ultima ratio principo reikšmė šiuolaikinėje teisinėje sistemoje tiek teoriniais, tiek praktiniais aspektais. Tiriama ultima ratio principo vieta nacionalinėje teisėje. Šiame moksliniame darbe taip pat yra lyginami skirtingų užsienio valstybių ultima ratio principo taikymo standartai. Nagrinėjamas baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės taikymas bei daroma įtaka asmens teisių apsaugai. Nacionaliniu lygmeniu nagrinėjami veikų kriminalizavimo ir dekriminalizavimo procesai. Analizuojamos skirtinguose teisės aktuose uždraustos panašaus pobūdžio veikos, jų sudėtys, nustatomi pirmenybės taikymo kriterijai.

Pagrindiniai žodžiai: ultima ratio principas, bausmė, administracinė teisė, baudžiamoji teisė, civilinė teisė, kriminalizacija, dekriminalizacija.

This paper examines and analyzes the historical origins of the ultima ratio principle, its evolution, and the concept of the ultima ratio principle. It explores the significance of the ultima ratio principle in the modern legal system from both theoretical and practical perspectives. The paper investigates the role of the ultima ratio principle in national law. This academic paper also compares the standards for applying the ultima ratio principle in various foreign countries. It examines the application of criminal law as a last resort and its impact on the protection of individual rights. At the national level, the processes of criminalization and decriminalization of acts are examined. The study analyzes acts of a similar nature prohibited in various legal acts, their elements, and establishes criteria for determining priority in their application.

Key words: the principle of ultima ratio, punishment, administrative law, criminal law, civil law, criminalization, decriminalization

TURINYS

IŽANGA	2
1. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KAIP ULTIMA RATIO PRINCIPO TEORINIAI PAGRINDAI.....	5
1.1. Baudžiamosios teisės samprata ir funkcijos	5
1.2. Ultima ratio principo kilmė ir raida	8
1.3. Ultima ratio principo samprata ir reikšmė	11
1.4. Ultima ratio principo taikymo aspektai	15
2. SKIRTINGŲ UŽSIENIO VALSTYBIŲ POŽIŪRIS Į ULTIMA RATIO PRINCIPO TAIKYMĄ.....	19
2.1. Ultima ratio principo vieta Vokietijos Federacinės Respublikos teisinėje sistemoje.....	19
2.2. Ultima ratio principo vieta Lenkijos Respublikos teisinėje sistemoje	21
2.3. Ultima ratio principo vieta Italijos Respublikos teisinėje sistemoje	23
2.4. Ultima ratio principo vieta Korėjos Respublikos teisinėje sistemoje.....	25
3. BAUDŽIAMOSIOS IR KITŲ TEISĖS ŠAKŲ TAIKOMOS ATSAKOMYBĖS RŪŠIŲ ATSKYRIMAS ULTIMA RATIO PRINCIPO ASPEKTU.....	28
3.1. Bausmės griežtinimo aspektai sisteminių vagysčių padarymo atvejais	28
3.2. Baudžiamosios teisės atribojimas nuo administracinės teisės esant identiškams straipsnių pavadinimams.....	31
3.3. Valstybės taikomų priemonių transporto priemonės vairuotojui būnant neblaiviam ypatumai ultima ratio principo kontekste	35
3.4. Skolininko nesąžiningumo konstatavimas baudžiamosios ir civilinės teisės kontekste 38	
3.5. Nedidelio narkotikų kiekio dekriminalizavimo procesas ultima ratio kontekste	43
3.6. Mokesčių mokėtojo klausimai ultima ratio principo kontekste.....	48
IŠVADOS	56
LITERARŪROS SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67

IŽANGA

Temos aktualumas. Istoriniu lygmeniu baudžiamosios teisės paskirtis kito. Anksčiau baudžiamosios teisės priemonės buvo taikomos ne apsaugos, o kontrolės užtikrinimui, tuo metu vyravusiems režimams palaikyti. Būtent griežtos ir neproporcingos bausmės buvo jėgos simbolis, parodantis valdžios galią. Kas reiškė, kad bet koks visuomenės pasipriešinimas užtraukdavo rimtų padarinių asmeniui. Natūralu, kad laikui bėgant, vis daugiau imta kalbėti apie asmenų teises, jų apsaugą. Pradėtos puoselėti idėjos, kad baudžiamoji teisė turėtų būti koncentruota į pagalbą valstybei, užtikrinant darnią ir saugią aplinką jos viduje, o ne valstybės jėgos išraiškai. Vis ryškėjant skirtingų teisės šakų pasiskirstymui, kuriantis jų metodams, funkcijoms, itin tobulėjo teisinės valstybės modelis, kuriuo yra reguliuojama ir grindžiama visa teisinė sistema. Baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės naudojimas tik akivaizdžiai matant, kad kitomis teisės priemonėmis nebus efektyviai apsaugoti teisiniai gėriai, leidžia suponuoti, kad baudžiamosios teisės taikomos priemonės saugo visuomenę nuo pačių pavojingiausių nusikaltimų, todėl natūralu, kad ir taikomos priemonės už tokius pažeidimus sukelia žymiai sunkesnius padarinius nei kitų teisės šakų taikomos teisinės priemonės. Žmogaus teisėms įgyjant vis svarbesnę rolę valstybės viduje imta kalbėti ne tik apie bausmę, jos rūšį ar sukeliamus padarius, bet ir apie proporcingumo nustatymą atsižvelgus į asmens padarytą pažeidimą ir už tai taikomus suvaržymus. Atsižvelgus į šių dienų aktualijas, galima pastebėti, kad baudžiamoji teisė praranda savo išskirtinumą ir tampa pernelyg plačiai naudojamu instrumentu, kas verčia susimąstyti dėl baudžiamosios politikos kryptingumo išsikraipymo. Pastebima, kad vis didėjantis kriminalizacijos procesas vis dažniau įpareigoja taikyti griežtesnes bausmes asmeniui, nors tuos pačius tikslus būtų įmanoma užtikrinti bei įgyvendinti ir švelnesnėmis priemonėmis. Praktikoje tai pasireiškia ir teismų veikloje, kai sprendžiama dėl mažareikšmių veikų baudžiamumo. Tokiose situacijose ultima ratio principas tampa svarbiu interpretaciniu įrankiu, leidžiančiu riboti formalų teisės normų taikymą ir orientuotis į realų veikos pavojingumą. Tačiau šio principo taikymas nėra vienareikšmis ir dažnai priklauso nuo teismų praktikos nuoseklumo ir įstatymo leidėjo prerogatyvos.

Darbo tikslas. Išanalizuoti baudžiamosios teisės, kaip ultima ratio, reikšmę.

Darbo uždaviniai:

- 1) atskleisti ultima ratio principo reikšmę šiuolaikinėje teisinėje sistemoje;

2) išanalizuoti baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės daroma įtaką kriminalizavimo ir dekriminalizavimo procesams nustatant baudžiamosios atsakomybės ribas;

3) atskleisti ir išanalizuoti ultima ratio principo sampratą skirtingų užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje bei įvertinti santykį tarp skirtingų teisės šakų taikomų priemonių, ultima ratio aspektu.

Darbo objektas. Baudžiamosios teisės, kaip ultima ratio, taikymas.

Darbo metodai. Siekiant tinkamai įgyvendinti šio darbo tikslus ir uždavinius, pasitelkiami šie metodai:

- 1) Lingvistinis metodas taikomas analizuojant ir aiškinant teisės aktų nuostatas, teismų praktiką;
- 2) Lyginamasis metodas taikomas lyginant Lietuvos ir užsienio valstybių, t. y. Vokietijos Federacinės Respublikos, Lenkijos Respublikos, Italijos Respublikos ir Korėjos Respublikos ultima ratio principo sampratą ir taikymo ypatumus;
- 3) Istorinis metodas pasitelktas siekiant atskleisti ultima ratio principo reikšmę ir raidą;
- 4) Loginis ir sintezės tyrimo metodai taikyti viso darbo rašymo metu, kurių dėka buvo iškelti šio mokslinio tyrimo uždaviniai, suformuotos išvados;
- 5) Sisteminis tyrimo metodas taikomas analizuojant nusikalstamų veikų sudėčių sąsajas su kituose teisės aktuose įtvirtintomis analogiškėmis ar panašiomis kitų teisės pažeidimų sudėtimis.

Darbo originalumas. Darbo originalumas pasireiškia kompleksine ultima ratio principo analize, atskleidžiant jo reikšmę tarptautiniu bei nacionaliniu lygmeniu. Ypatingas dėmesys skiriamas ultima ratio principo kaip žmogaus teisių apsaugos garanto atskleidimui. Analizuojama baudžiamosios teisės kaip paskutinės priemonės įtaka šiuolaikinės teisinės valstybės kontekste. Darbe sistemingai atskleidžiami nusikalstamų veikų sudėčių esminiai skirtumai lyginant su panašiomis kitų teisės pažeidimų sudėtimis, jų santykis ir taikymo pirmenybė.

Svarbiausi šaltiniai:

- 1) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas;
- 2) Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;

- 4) Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas;
- 5) Lietuvos Respublikos Konstitucija;
- 6) Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė doktrina;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

1. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KAIP ULTIMA RATIO PRINCIPO TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Baudžiamosios teisės samprata ir funkcijos

Valstybė, formuodama savo teisinę politiką ir kurdama teisinę sistemą, turi įvertinti ir nustatyti visas neteisėtas veikas bei, atsižvelgus į jų padarinius, nustatyti veikos pavojingumą. Nusistovėję papročiai, religija, kultūra bei visi kiti veiksniai, darantys įtaką visuomenės gyvavimui, bus labai svarbus faktorius vertinant, kas yra smerkiama ir turi būti uždrausta, o kas atitinka visus valstybės standartus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 7 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad galioja tik paskelbti įstatymai¹. Būtent tai pagrindžia, kad valstybės įstatymų leidžiamoji institucija turi visas neteisėtas ir pavojingas visuomenei veikas uždrausti įstatymuose, kad šie keltų tam tikras pasekmes jas padariusiems asmenims ir taip būtų apsaugomi visuomenės ir valstybės interesai. U. Scheuneris laikosi nuomonės, kad „teisinė valstybė įkūnija savyje piliečio asmeninių ir politinių laisvių gintį, taip pat valdžios viešųjų veiksmų sutramdymą ir susaistymą“². Pasitaiko situacijų, kai tam tikrus neteisėtus veiksmus dėl jų plataus spektro sukeliamų padarinių gali apimti keli įstatymai, kurie pagal savo pobūdį sukelia itin skirtingas pasekmes asmeniui: bausmės, nuobaudas, įspėjimus ir t.t. Todėl natūralu, kad gali kilti sunkumų tinkamai pritaikyti įstatymų normas, jose įtvirtintas atsakomybės priemonės, kad būtų išlaikytas proporcingumas ir nebūtų per daug suvaržomos asmenų teisės. Neretai gali pasitaikyti situacijų, kai bus neaišku, ar kiekviena konkreti teisės šaka yra objektyviai pajėgi užtikrinti tinkamą pavojingos veikos ištyrimą ir valstybės interesų apsaugą. Tačiau darbo autoriaus nuomone, tokių situacijų neturėtų pasitaikyti praktikoje, kadangi kiekviena teisės šaka turi savo principus, specifiką bei interesų užtikrinimo būdus. Todėl norint turėti tinkamą teisinės valstybės modelį kiekviena teisės šaka turi turėti tam tikrą vaidmenį teisinėje sistemoje. Remiantis Lietuvos Respublikos teisės doktrina, skiriami ir įstatymu nustatyta tvarka įtvirtinti šie teisės pažeidimai: civilinės teisės pažeidimai, administracinės teisės pažeidimai, drausminiai nusižengimai ir nusikalstamos veikos. Būtent nusikalstamos veikos iš kitų teisės pažeidimų išsiskiria savo pavojingumu, jų padarymas sukelia didžiausią grėsmę valstybės stabilumui ir visuomenės saugumui³. Nusikalstamosioms veikoms turi būti skiriamas didžiausias dėmesys, kadangi jų padarymas gali sukelti neatstatomų padarinių, kurie darys įtaka tiek teisinės valstybės egzistavimui,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014.

² DANIŠAUSKAS, Gintautas (2003). Teisinės valstybės sampratos ypatumai. *Jurisprudencija*, 47(39), p. 9 [interaktyvus]. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3328/3125>.

³ PIESLIAKAS, Vytautas (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, p. 37.

ties kels didelę grėsmę visuomenės saugumui. Būtent nusikalstamos veikos ir jų požymiai yra pirmoji baudžiamosios teisės, kaip teisės šakos, reguliavimo dalyko sudedamoji dalis. Baudžiamoji teisė – tai visuma teisės normų, kurios įvardija ir uždraudžia nusikalstamas veikas, nustato bausmes ir kitas baudžiamąsias priemones už šių draudimų pažeidimą, apibrėžia baudžiamosios atsakomybės ribas ir sąlygas⁴. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Konstitucija įpareigoja, kad asmenų teisės ir laisvės ribotų tik galiojantys ir Konstitucijai neprieštaraujantys įstatymai. Ne išimtis ir teisės normos, uždraudžiančios nusikalstamas veikas, kurios yra numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK). BK 1 str. 1 d. yra nurodyta, kad pats BK yra vientisas baudžiamasis įstatymas, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų⁵. Būtent baudžiamajai teisei įstatymų leidėjas yra suteikęs vieną iš esminių visuomenės ir valstybės apsaugos užduočių. Kadangi civilinės, administracinės, darbo, mokesčių, finansų teisės šakų pagrindinis uždavinys yra sureguliuoti visuomeninius santykius taip, kad sukurtų jiems kuo geresnes galimybes plėtotis, o nuo tų sąlygų kokybiško įgyvendinimo bus užtikrinami ir valstybės interesai – valstybės ir visuomenės pažanga ir augimas. O būtent baudžiamosios teisės paskirtis pasireiškia per draudimą plėtotis tokiems santykiams, kurie sutrikdytų valstybės ir visuomenės tinkamą raidą. Kitaip tariant, baudžiamosios teisės paskirtis yra sudaryti tinkamas sąlygas, nuo kurių priklausys kitų teisės šakų tikslų įgyvendinimas.

Baudžiamosios teisės paskirtis yra įgyvendinama per funkcijų atlikimą. Baudžiamosios teisės funkcijos apibrėžiamos ir atskleidžiamos per baudžiamosios teisės kryptį ir būdą⁶. Pagrindinė baudžiamosios teisės kryptis yra apsaugoti visuomeninius santykius nuo žalos jiems padarymo, užtikrinti, kad nusikalstamos veikos neužkirstų kelio visuomeninių santykių plėtojimui⁷. Todėl bendrąja prasme baudžiamosios teisės funkcija yra apsauginė. Tuo pačiu doktrina išskiria kelias baudžiamosios teisės funkcijas: bendrosios prevencijos funkciją, informacinę funkciją, represinę funkciją, reguliacinę funkciją ir individualios prevencijos (pataisos) funkciją⁸. Bendrosios prevencijos funkcija yra atskleidžiama ir siejama su baudžiamojo įstatymo taikymu ir jo bauginamuoju poveikiu⁹. Pagrįsta manyti, kad asmuo žinodamas, kad baudžiamąjį įstatymą pažeidę

⁴ ŠVEDAS, Gintaras, ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 18.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

⁶ ŠVEDAS, Gintaras, ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 21.

⁷ *Ibid.*, p. 21.

⁸ *Ibid.*, p. 21.

⁹ *Ibid.*, p. 21.

asmenys bus traukiami baudžiamojon atsakomybėn, tai sukels neigiamas pasekmes jų tolimesniam gyvenimui, jie sulauks bausmės ar kitos baudžiamosios priemonės, turėtų būti atgrasomas nuo nusikalstamos veikos darymo. BK įtvirtintos sankcijos turėtų veikti kaip apsauginės, atgrasančios nuo nusikalstamos veikos darymo. Informacinė funkcija yra įgyvendinama per tinkamą visuomenės informavimą apie nusikalstamos veikos kriminalizavimą¹⁰. Kadangi Konstitucijoje ir BK 2 straipsnio 2 ir 3 dalyse yra įtvirtinta, kad įstatymų nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia bei tai, jog asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, turi būti tinkamas visuomenės informavimas, užtikrinantis šių principų įgyvendinimą. Represinė funkcija yra atskleidžiama per valstybės reakciją į padarytą nusikalstamą veiką¹¹. Valstybė, įgyvendindama represinę funkciją, turi būti nustačiusi nusikalstamos veikos pavojingumą, sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes bei kitas reikšmingas aplinkybes, kurias pritaikius nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui būtų paskirta proporcinga bausmė, taip parodydama savo reakciją į nusikalstamų veikų darymą. Kartu su represine funkcija glaudžiai siejama ir reguliacinė funkcija, kadangi reguliacinės funkcijos esmė yra sureguliuoti tam tikrą žmonių elgesį, uždraudžiant ir nustatant teisėto elgesio ribas¹². Individualios prevencijos (pataisos) funkcija yra siejama su konkrečiu poveikiu nusikaltėliui, siekiant, kad ateityje jis nebedarytų nusikalstamų veikų¹³. Nuteistųjų ir atlikusiųjų bausmę asmenų resocializacija – tai kompleksinis procesas, kurio esmė yra pakartotinė socializacija, siekiant, kad asmuo ateityje savo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis¹⁴, taip užtikrinant recidyvo sumažėjimą ir tinkamą visuomenės bei valstybės apsaugą.

Taigi, galima daryti išvadą, kad baudžiamoji teisė, kaip teisės šaka, yra sudėtinė teisinės sistemos dalis, turinti specifinių funkcijų: ji saugo visuomeninius santykius, siekia mažinti nusikalstamumą ir nustatyti proporcingas bausmes už padarytas nusikalstamas veikas. Be to, resocializacijos procesas yra itin svarbus, siekiant atkurti nuteistųjų teisėtą elgesį ir užtikrinti viešosios tvarkos stabilumą. Dėl to, teisinė sistema turi būti lanksti ir integruota, siekiant kuo geriau bei efektyviau užtikrinti valstybės ir visuomenės apsaugą.

¹⁰ ŠVEDAS, Gintaras, ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 22.

¹¹ *Ibid.*, p. 22 – 23.

¹² *Ibid.*, p. 23.

¹³ *Ibid.*, p. 23.

¹⁴ ŽILINSKIENĖ, Laima, TUMILAITĖ, Renata (2011). Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 29(2), p. 285 [interaktyvus]. <https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/en/article/view/6135/5043>.

1.2. Ultima ratio principo kilmė ir raida

Nagrinėjant ultima ratio principo kilmę nei vienas istorikas, teisininkas ar politikas negali tiksliai įvardinti šio principo pirmtakų. Markus Dirk Dubber teigia, jog ultima ratio neturi paprastos ir aiškos sąvokos, kuri leistų atrasti šio termino istorines užuomazgas kokiuose nors užrašuose, vadovėliuose ar komentaruose¹⁵. Su tokia pozicija sutiktina, kadangi dabartinė ultima ratio principo reikšmė – kraštutinė priemonė – yra naudojama tik šių laikų aktualijose, susikūrus stiprioms teisinėms valstybėms, turinčioms savo įstatymus ir ginančioms asmenų teises ir laisves. Tuometinės bausmės buvo negailestingos, žiaurios ir nesiejamos su proporcingumu. Nepaisant tokių interpretacijos skirtumų, galima išvelgti sąsajų su šiuolaikiniu ultima ratio aiškinimu. Pavyzdžiui, XVII amžiuje vykusio Trisdešimtmečio karo metu Prancūzijos naudojamos patrankos būdavo su užrašu „ultima ratio regum“, kas reiškia „galutinis karaliaus argumentas“¹⁶. 1742 m. Prūsijos karaliaus Frydricho II valdymo metu, bronzinės patrankos taip pat buvo gamintos su užrašu „ultima ratio regis“¹⁷, kas reiškia „karaliaus paskutinis žodis“. Istoriniu lygmeniu ultima ratio buvo siejama ir vartojama kariniame kontekste, būtent kaip karaliaus paskutinis žodis. Nors šiuolaikinė ultima ratio reikšmė iš esmės skiriasi nuo tuo metu vyravusios reikšmės, bet galima pastebėti tam tikrą išlikusią tendenciją. Būtent išlikusi esmė siejama su žodžiu „galutinis/paskutinis“. Tai parodo išlikusią reikšmę, kad tiek karalius tardavo savo paskutinį žodį pateikdamas tai per patrankas ir jų šūvius, kas reikšdavo tai, kad karas yra neišvengiamas, tiek dabartinė reikšmė – kraštutinė priemonė, be kurios negalėtų būti užtikrintas teisingumas.

Svarbu aptarti ir ultima ratio išaiškinimą iš kalbotyros perspektyvos. Lotyniškas žodis „ultimus“, yra verčiamas kaip paskutinis, toliausias ar labiausiai nutolęs, o „ratio“ - samprotavimas, argumentacija, bendrąja prasme suprantamas kaip paskutinis atvejis. Vėlgi, „paskutinis atvejis“ nusako šiuolaikinės ultima ratio reikšmės prigimtį, pagrįsdamas jo svarbą kaip paskutinio, neišvengiamo.

Analizuojant žodžių reikšmes galima išvelgti tam tikrų sąsajų, tačiau šiuo aspektu svarbu išsiaiškinti, kada atsirado pats ultima ratio principas, naudojamas šiomis dienomis. Pavyzdžiui, romėnų teisėje sudėtinga išvelgti skirtumą tarp baudžiamosios ir civilinės

¹⁵ DUBBER, Markus Dirk (2013). *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law*, p. 4 [interaktyvus] https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2289479.

¹⁶ PRANTL, Heribert. *Krieg als letztes Mittel*. Iš: AMBOS, Kai, ARNOLD, Jörg (Hrsg.) (2004). *Der IrakKrieg und das Völkerrecht*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, p. 31.

¹⁷ WENDT, Rudolf (2013). *The Principle of „Ultima Ratio“ And/Or the Principle of Proportionality*. *Oñati Socio-Legal Series*, 3(1), p. 84 [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2200873.

teisės. Nors ši teisė skyrė sąvokas crimina/delicta publica – nusikaltimai, ir delicta/delicta privata - privatūs deliktai, tačiau ypač ankstyvuojų laikotarpiu nusikaltimais buvo laikyti tik tėvynės išdavystė bei šventvagystė, o visi kiti teisės pažeidimai, įskaitant ir tuos, kurie Lietuvos BK yra įvardijami kaip nusikaltimai, buvo laikomi privačiais deliktais, t. y. civilinės teisės pažeidimais, už kuriuos persekiota tik asmenų, kurių interesai pažeidžiami, iniciatyva, o bylos nagrinėtos bendruose civiliniuose teismuose¹⁸. Autoriaus nuomone, šiuo klausimu galima įžvelgti tolimus santykius su šiuolaikiniu ultima ratio principu. Pastebima, kad nors romėnai ir neskirstė baudžiamosios bei civilinės teisės klausimų ir visus klausimus sprendė bendra tvarka, o klausimai buvo sprendžiami tik tais atvejais, kai buvo aktyvus asmuo, kurio interesai buvo pažeisti. Vienintelis dalykas, išskirtas į atskirą sritį ir sprendtas išskirtine tvarka buvo tėvynės išdavystė ir šventvagystė. Būtent šie du nusikaltimai romėnų teisėje buvo labai aktualūs klausimai visuomenėje, kuriems buvo taikomi papildomi saugumo standartai. Ši išimtis romėnų teisėje leidžia tai tapatinti su konkrečiu ultima ratio taikymu. Būtent tai parodo, kad romėnai manė, jog visus nusikaltimus bei pažeidimus, kurių neapima delicta publica galima buvo išspręsti bendrąja tvarka, o konkrečiai tėvynės išdavystė bei šventvagystė buvo laikomi tokios svarbos klausimais, kuriuos romėnai turėjo spręsti išskirtine tvarka, norint apginti tuo metu vyračiusius interesus. Taigi, tai ir buvo romėnų kraštutinė priemonė, be kurios negalima apginti pažeistų teisių.

Nors ultima ratio principas, kuriuo yra remiamasi šiais laikais, nebuvo naudojamas, tačiau istoriniu požiūriu galima įžvelgti šio principo atsiradimo pagrindus. Istoriniu lygmeniu galima pastebėti, kad ultima ratio principo įgyvendinimui reikėjo nemažai laiko, kad jis įsitvirtintų baudžiamojoje teisėje. Pavyzdžiui, Senovės Babilono karaliaus Hamurapio XVIII a. prieš Kristų teisyne buvo įtvirtintas taliono paprotys. Talionas (lot. talio - atpildas) bendrąja prasme reiškė „akis už akį“ principą, kuris apskritai prieštarauja kraštutinės priemonės esmei. Senovėje buvo laikomasi pozicijos, kad nusikaltėlis turi sulaukti bausmės, atitinkančios padarytą nusikaltimą¹⁹. Nors šis principas užtikrina proporcingumą, bet akivaizdu, kad jis yra nehumaniškas ir prieštaraujantis šių dienų įstatymams ir principams. Taip pat negailestingas bausmės galėtume įžvelgti Viduramžių epochoje. Būtent ši epocha pasižymėjo dideliu žiaurumu dėl tuo metu vykusių dažnų karų, tuo metu bausmių proporcingumas ir asmenų teisės bei laisvės nebuvo laikoma prioritetu. Būtent atgimimo ir reformų, t. y. Renesanso laikotarpiu, buvo pradėta užsiminti, kad bausmės nėra teisingos ir proporcingos. Cesare Beccaria (liet. Čezarė Bekarija) ne tik

¹⁸ NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys (2007). *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, p. 258.

¹⁹ VASILIAUSKAS, Vitas (1999). *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 9.

reiškėsi dėl šių problemų viešai, bet tuo pačiu ir parašė knygą, kurioje išdėstė, kad nėra teisinga, jog riba tarp leidžiamo elgesio ir draudžiamo, tarp baudžiamo ir nebaudžiamo yra neaiški ir priklauso išimtinai nuo teismo ar kitų įtakingų asmenų valios, būtent ši įtakingų asmenų didybė ir valdžios manija trukdė įsitvirtinti humaniškiems baudžiamiesiems įstatymams. Būtent Č. Bekarija pradėjo baudžiamosios teisės reformą teigdamas, kad įstatymų leidėjas turi įvertinti ir pripažinti tikrai tokias nusikalstamas veikas, kuriomis padaroma aiški žala visuomenei ir kurių baudžiamumas gali duoti visuomenei naudos. Taip pat, kad įstatymų leidėjas turi vadovautis šaltu protu ir apsvarstyti jos žalą bei bausmės naudą ir tik tada, kai bausmės nauda persveria nusikalstamos veikos žalą – įtraukti nusikalstamą veiką į baudžiamąjį įstatymą²⁰. Šiuo aspektu jau galima išvelgti paties ultima ratio principo atsiradimo pagrindą, kadangi būtent dėl Č. Bekarijos pozicijos įtakos atsirado pagrindas manyti, kad nusikalstama veika turi racionaliai būti įvertinta ir turi būti nustatyta reali grėsmė visuomenei, kad nusikaltėlis būtų nubaustas. Būtent Č. Bekarijos knygoje pradėtas konstruoti pamatas, kad bausmė ir jos žiaurumas yra ne karaliaus ar valdovo priemonė išreikšti galią ir parodyti autoritetą prieš visuomenę, o būtent priemonė, kuri padėtų apsaugoti visuomenę ir jos teises.

Vėliau teisininkai plėtojo liberalizmo judėjimą ir Č. Bekarijos idėjas, galiausiai įtvirtinant ultima ratio principo koncepciją. Kadangi XIX amžiuje Vokietijoje imta plėtoti „teisinių gėrių“ idėja, kuri užtikrina, kad į nusikaltimą buvo pradėta žiūrėti ne formaliai, o jau atsižvelgus į nusikaltimo, kaip socialinio reiškinių, esmę, teisiniam gėriui esant objektyviam nusikalstamo elgesio kriterijui, kuris padėjo nustatyti baudžiamosios politikos ribas, sprendžiant, kokį elgesį būtina laikyti baustinu ir kriminalizuoti, o kokį ne. Taip pat galutinai suformuota idėja, kad teisiniai gėriai, nors ir turintys baudžiamosios teisinės apsaugos bruožų, pripažįstami ne visi visuomenėje egzistuojantys, o tik patys svarbiausi, kadangi jau tada buvo laikomasi pozicijos, kad baudžiamoji teisė naudojama būtent kaip subsidiari teisinių gėrių apsaugos priemonė, kai kiti socialinių problemų sprendimo būdai, teisiniai ir / ar neteisiniai, yra nepakankami ir nėra galimybės užtikrinti teisingumo reikalavimų. Taip išskiriant baudžiamosios teisės svarbą, kaip paskutinės priemonės – priemonės, kai teisinių gėrių apsaugos negalima užtikrinti kitais teisiniais bei neteisinais būdais.

Taigi, galima daryti išvadą, kad ultima ratio principo atsiradimo užuomazgų galima rasti senovėje, bet galiausiai ultima ratio principas atsirado būtent tuo laikotarpiu, kai imta galvoti apie žmonių teises ir valstybės bei visuomenės gerovę.

²⁰ BEKARIJA, Čezarė. (1992). *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: „Mintis“, p. 38.

1.3. Ultima ratio principo samprata ir reikšmė

Teisinis principas gali būti suprantamas kaip pamatinė idėja, kuri sudaro teisės sistemą ir nuo kurios priklauso įstatymų aiškinimas bei taikymas. Valstybė baudžiamosios teisės priemonės turėtų taikyti kaip kraštutines, įsitikinus, kad kitomis teisinėmis priemonėmis nėra galimybių užtikrinti visuomenės ir valstybės interesų apsaugos. Teismų praktikoje yra minimas tik ultima ratio kaip kraštutinės priemonės taikymas, neįvardijant ultima ratio kaip principo. Tačiau O. Fedosiukas, analizuodamas ultima ratio reikšmę, ultima ratio koncepciją vadina principu²¹. Atsižvelgiant į tai, šio darbo autoriaus nuomone, ultima ratio, t. y. kraštutinė priemonė, gali būti laikoma principu. Todėl šiame darbe toliau vartojama sąvoka „ultima ratio principas“ turėtų būti laikoma ultima ratio ar kraštutinės priemonės atitikmeniu.

Norint tinkamai nustatyti ultima ratio sampratą bei reikšmę Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje svarbu suprasti, kad tai nėra tik rekomendacija ar įstatymų leidybos etikos principas. Ultima ratio turėtų būti laikoma savarankišku normatyviniu teisės principu. Atsižvelgiant į tai, kad ultima ratio visų pirma nustato ribas įstatymų leidėjui, kriminalizuojant atitinkamas veikas, ultima ratio laikomas specialiuoju baudžiamosios politikos principu²². Ultima ratio principas yra vienas iš esminių kriterijų veikų kriminalizavimo teorijoje, kurioje kartu su kitais objektyviais kriterijais padeda įstatymų leidžiamajai valdžiai nuspręsti ar veikos pripažinimas nusikalstama ir bausmės už ją nustatymas yra esminis klausimas nacionalinėje teisėje arba kriminalizavimo (decriminalizavimo) procesas yra pagrįstas ir teisėtas, ar visgi tai prieštarautų baudžiamosios teisės paskirčiai. Apibūdinant šį principą, mokslinėje literatūroje teigiama, kad tam tikro elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti griežčiausia valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma, t. y. baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamas tik tada, kai tai neišvengiama. Kitaip sakant, nepageidaujamo elgesio draudimas baudžiamojoje teisėje galimas tik tuo atveju, kai jis neturi alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose (pavyzdžiui, drausminė, civilinė, administracinė atsakomybė ir pan.)²³. Išskiriama ir tokia nuomonė, kad baudžiamosios sankcijos pačios turi būti laikomos „blogiu“²⁴ vien tuo aspektu, kad baudžiamosios teisinės priemonės turėtų

²¹ FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 19(2), p. 718.

²² DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*, 97 p. 118 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.

²³ FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 19(2), p. 717.

²⁴ FRØBERG, Thomas (2013). The role of the ultima ratio principle in the jurisprudence of the Norwegian Supreme Court. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), p. 127 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200885>.

būti taikomos tik kraštutiniu atveju, kai yra akivaizdžiai suprantama, kad kitomis teisinėmis priemonėmis nepavyks užtikrinti saugumo ar kitų saugomų gėrių. Tokia pozicija turėtų būti suprantama kaip valstybės reakcija į padarytą neleistiną elgesį, t. y. jei neleistinas elgesys gali būti sukontroliuojamas kitomis teisinėmis priemonėmis, kurių neapglėbia baudžiamoji justicija, valstybė negali piktnaudžiauti netinkamo elgesio suvaržymu baudžiamosios teisės priemonėmis vien iš savo savavališko nusiteikimo, tai turi būti apibrėžiama atsižvelgus į proporcingumo, subsidiarumo ir kitus principus, reikšmingus teisinės valstybės koncepcijai. Natūralu, kad taikant šį principą turi būti įvertintos moralinės ir konstitucinės vertybės, kadangi šiuo aspektu svarbu nustatyti, ar kažkokio elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba bus proporcingas visai teisinei sistemai ir ar nebus pažeistos asmenų teisės kriminalizavus tokį elgesį. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra išskyręs kelis labai reikšmingus aspektus dėl tam tikro elgesio draudimo baudžiamosios teisės pagalba ultima ratio kontekste, o būtent, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (ultima ratio), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti²⁵, taip pabrėždamas, kad ne bet koks netinkamas elgesys gali būti uždraustas baudžiamosios teisės pagalba, o tik tas, kurio keliami padariniai gali būti tinkamai sustabdyti tik pačiais griežčiausiais metodais. Svarbu pastebėti, kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu ir taikyti pačią griežčiausią priemonę - bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, ar pripažinti veiką nusikalstama, ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)²⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidžiamoji valdžia bei visos institucijos, susijusios su baudžiamosios politikos nustatymu turi ne tik nustatyti, bet ir įvertinti visas reikšmingas aplinkybes, kurios padės tinkamai apibrėžti netinkamo elgesio atvejus bei teisės šakas, kurios užtikrins apsaugą nuo jų sukeltų padarinių. Svarbu pabrėžti, kad ultima ratio principo taikymas yra itin stipriai priklausomas nuo tuo metu vyraavusios valdžios moralės normų bei teisinio požiūrio į tam tikras situacijas ar aplinkybes, todėl natūralu, kad ultima ratio principo taikymo spektras gali labai stipriai svyruoti. Kadangi nei doktrinoje, nei praktikoje nėra nustatyta konkrečių

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-369/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 104-2644; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 134-4819; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.

ir radikalių ultima ratio principo taikymo rėmų, o vis besikeičianti valdžia ateina su savo idėjomis, moralės normomis, politiniu požiūriu bei įsivaizdavimu kaip vykdyti ir plėtoti teisinę valstybę, tame tarpe ir ultima ratio principą, vyksta natūrali teisinės sistemos evoliucija. Tai patvirtina nuolat besivystantis kriminalizavimo (dekriminalizavimo) procesas. Pavyzdys būtų susijęs su BK 259 straipsniu (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti). Istoriniu lygmeniu, ši neteisėta veika buvo kriminalizuota ir numatyta naujajame BK, priimtame 2000 m. rugsėjo 26 d., kuris įsigaliojo nuo 2003 m. gegužės 1 d. Šios veikos uždraudimas BK leidžia manyti, kad tuometinė įstatymų leidžiamoji institucija laikė, jog nėra jokių kitų galimų teisėtų būdų kaip apsaugoti visuomenę ir valstybę nuo šios nusikalstamos veikos sukeliamų padarinių, kaip baudžiamosios teisės priemonėmis. Laikui bėgant, tobulėjant teisinei sistemai, besikeičiant visuomenės moralės normoms bei keičiantis visuomenės pasaulėžiūrai vis daugiau imta kalbėti apie šios veikos dekriminalizavimą. Būtent 2023 m. buvo teikiami siūlymai panaikinti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 259 straipsnio 2 dalį asmenims, kurie neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė nedidelį kiekį kanapių (jų dalių), kanapių aliejaus, kanapių dervos, kanapių ekstraktų neturėdami tikslo jų parduoti ar kitaip platinti²⁷. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvadoje teigiama, kad asmenys, padarę minėtą veiką, atsakomybėn turėtų būti traukiami ne pagal BK 259 straipsnio 2 dalį, o pagal Administracinių nusižengimų kodekso 71¹ straipsnį²⁸, o tai pakeistų bei sušvelnintų asmenims taikomų sankcijų pobūdį. Vis dėlto, ši BK pakeitimo iniciatyva nebuvo įgyvendinta, kadangi įstatymų leidėjas nepatvirtino įstatymo projekto. Nors 2024 m. lapkričio 7 d. BK pakeitimo įstatymu²⁹, kuris įsigaliojo nuo 2025 m. vasario 1 d. buvo atlikti šio straipsnio pakeitimai, tai liko baudžiamosios teisės rėmuose ir už šios nusikalstamos veikos padarymą ir toliau taikoma bausmė.

Vertinant aukščiau apibrėžtus ultima ratio principo aspektus, galima pastebėti turinio elementus. Visų pirma, šis principas reiškia, kad socialiai žalingam elgesiui nėra

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 ir 269 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2023 m. kovo 10 d. Nr. XIVP-1767(3).

²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto 2023 m. kovo 8 d. išvada dėl Baudžiamojo kodekso 259 ir 269 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-1767. 102-P-7.

²⁹ Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100¹, 100², 100³, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147¹, 147², 148, 149, 150, 151, 151¹, 152, 152¹, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170¹, 170², 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182¹, 185, 188, 189, 189¹, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249¹, 250, 250², 250⁴, 250⁵, 251, 256, 256¹, 257, 257¹, 258, 259, 262, 265, 267, 267¹, 267², 267³, 268, 270, 270², 270³, 273, 274, 275, 276, 276¹, 276², 276³, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292¹, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 306, 306¹, 306², 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. 2024 m. lapkričio 7 d. Nr. XIV-3060. *Valstybės žinios*, 2024, 19686.

alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose³⁰. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju reikia nustatyti, ar iš tikrųjų neteisėtas elgesys patenka į socialiai žalingo elgesio sritį bei tikrai nėra įmanoma kitomis priemonės užtikrinti apsaugą, kaip tik bausme. Minėtu požiūriu ultima ratio principas atlieka tiek pozityviąją (organizuojančią, koordinuojančią), tiek negatyviąją (kritikuojančią) funkcijas³¹. Tai reiškia, kad pozityviąja prasme šis principas apibrėžia teisės normas, jų turinį ir taikymą taip užtikrindamas vieningą ir darnią teisinę sistemą, kadangi tam tikru lygmeniu užkerta kelia kitoms teisės šakoms taikyti ir bausti asmenį, bet yra išplečiamas kaž kurios vienos konkrečios teisės šakos mastu. Kita vertus, ultima ratio yra svarbus kriterijus, kuriuo remiantis galima patikrinti teisiškai reikšmingų sprendimų teisėtumą, nustatyti ar valstybė bei valstybės pareigūnai savo veikla nepažeidė teisinių gėrių. Šiuo požiūriu principas yra imperatyvus: jis brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti. Šių ribų peržengimas, nukrypimas nuo teisės principo yra teisinio reguliavimo nenuoseklumo, prieštaravimo požymis ir yra pagrindas kritikuoti atitinkamus teisės aktus arba pareigūnų veiklą, kartais – net visą teisinę sistemą³².

Kaip matyti iš minėtų šio principo aspektų, ultima ratio apibūdinimas akivaizdžiai siejamas su fundamentalių (pagrindinių) žmogaus teisių apsaugos postulatu, kuris šiuolaikiniame pasaulyje suprantamas ne tik kaip moralinis ar etinis reikalavimas, tačiau kaip pagrindinis ir svarbiausias teisinės sistemos egzistavimo, supratimo ir vertinimo matas³³. Būtent todėl pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga net ir valstybių sankcionuotoms teisinėms priemonėms kelia ypatingus teisėtumo, teisingumo, pagrįstumo, protingumo, proporcingumo ir kitus reikalavimus³⁴.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad ultima ratio principo samprata atsispindi kaip krašutinė (paskutinė) valstybės reakcija į tam tikrą netinkamą elgesį, kai kitomis teisinėmis priemonėmis nėra galimybės apginti pažeistų asmens teisių ir valstybės interesų.

³⁰ DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*, 97 p. 119 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.

³¹ *Ibid.*

³² KŪRIS, Egidijus (2001). Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 23(15), p. 53–54.

³³ DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*, 97 p. 120 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.

³⁴ *Ibid.*

1.4. Ultima ratio principo taikymo aspektai

Ultima ratio principo taikymas yra svarbus norint užtikrinti tinkamos teisinės sistemos darną. Kadangi tai yra kraštutinė priemonė, ji negali būti taikoma plečiamai. Kitose teisės šakose įtvirtintos skirtingos alternatyvos, kaip turi būti sprendžiamos konkrečios situacijos, ir tik išimtiniai atvejai, kada taikomos kraštutinės priemonės. Pavyzdžiui, darbo sutarties nutraukimas darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės, įtvirtintas Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 57 straipsnyje. Apskritai darbo sutarties nutraukimas darbdavio iniciatyva yra kraštutinė priemonė, kadangi darbuotojo galimybės darbo santykiuose yra žymiai silpnesnės, valstybė turėjo apriboti darbdavio galimybes savavališkai nutraukti darbo sutartį siekiant apsaugoti darbuotojo interesus. Todėl terminuota ir neterminuota darbo sutartis darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės gali būti nutraukta prieš terminą tik jeigu yra nustatyta nors viena aplinkybė, įtvirtinta DK 57 straipsnyje³⁵. Atsižvelgus į skirtingus teisės aktus, galima pastebėti, kad apskritai sutarties nutraukimui yra taikomas ultima ratio principas. Tai padeda patvirtinti ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.217 straipsnis, kuriame yra įtvirtinta taisyklė, kad šalis gali nutraukti sutartį, jeigu kita šalis sutarties neįvykdo ar netinkamai įvykdo ir tai yra esminis sutarties pažeidimas³⁶. Todėl šaliai, norinčiai nutraukti civilinę sutartį būtina įrodyti, kad sutarties netinkamas vykdymas ar apskritai nevykdymas yra esminis pažeidimas ir nėra kitų teisinių priemonių, galinčių apsaugoti šalies interesus, kaip tik imtis paskutinės galimos apsauginės priemonės – sutarties nutraukimo. Tačiau šio tyrimo kontekste svarbiausia išsiaiškinti baudžiamosios teisės ribose ultima ratio principo taikymo ypatumus. Konkrečiai šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas nacionaliniuose baudžiamosiose teisės aktuose. Tuo labiau, kad baudžiamieji įstatymai nenumato tiesioginio ultima ratio principo taikymo. Tačiau Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. priimtame komunikate, kurio viena iš pagrindinių paskirčių yra kurti Europos Sąjungos baudžiamąją politiką bei užtikrinti veiksmingos Europos Sąjungos politikos įgyvendinimo klausimus baudžiamosios teisės srityje, pasakyta, kad baudžiamasis procesas ir sankcijos, skirtos asmenims už nusikalstamos veikos padarymą, gali itin suvaržyti piliečių teises, įskaitant pasmerkimą valstybės vardu, kas gali turėti didelę reikšmę resocializacijos procesui, todėl baudžiamoji atsakomybė visada turi išlikti kraštutinė priemonė. Europos Sąjungos komunikate yra aiškiai reikalaujama patikrinti, ar baudžiamosios teisės priemonės, būtinos veiksmingo politikos įgyvendinimo tikslui pasiekti yra proporcingos

³⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. VIII-1968. TAR, 2016, 23709.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.

padarytai nusikalstamai veikai³⁷. Būtent čia didelę reikšmę įgyja proporcingumo principas, kuriuo remiantis turi būti įvertinta, ar asmens padaryti neteisėti veiksmai pagal savo sukeltus padarinius sukelia itin šiurkščius pažeidimus valstybės ir visuomenės saugomų vertybių atžvilgiu ir todėl valstybė yra priversta taikyti pačias griežčiausias priemones. Todėl įstatymų leidėjas privalo išanalizuoti ir pasverti, ar neužtektų kitų priemonių, t. y. civilinių, administracinių, kad būtų užtikrinta saugomų vertybių apsauga, nesiremiant pačiomis griežčiausiomis – baudžiamosiomis priemonėmis. Komunikate taip pat yra pabrėžtas ir būtinumo principas. Valstybė, atsižvelgusi į susijusias politikos srities ypatybes turi įvertinti, ar taikomomis sankcijomis yra pasiekiamas pageidaujamas rezultatas³⁸. Čia svarbu įvertinti, ar sankcija yra pateisinama asmens atžvilgiu. Kadangi sankcijos pagal savo pobūdį sukelia skirtingus padarinius, svarbu nustatyti, ar rezultatas, kuris yra reikalaujamas, negali būti pasiektas kitomis, mažiau varžančioms asmens padėti sankcijomis. Būtina atsižvelgti ir į teisės pažeidimo sunkumą ir pobūdį. Už tam tikrus neteisėtus, ypač pavojingais laikomus veiksmus skiriamos administracinės sankcijos gali būti nepakankamai griežtas atsakas, kitaip tariant, nebus pakankamai veiksmingas valstybės atsakas į daromas nusikalstamas veikas, kas ne tik skatins asmenis daryti nusikalstamas veikas, bet ir mažins visuomenės pasitikėjimą valstybe. Todėl turi būti siekiama pasirinkti tokios rūšies sankciją, kuri būtų laikoma tinkamiausia bendram veiksmingos, proporcingos ir atgrasomosios sankcijos tikslui pasiekti³⁹. Komunikate yra išskiriamos ir kelios alternatyvios gairės, kas turėtų padėti valstybei nustatyti veiksmingas priemones nuo daromų įvairaus pobūdžio nusikaltimų, t. y. administracinę sankciją dažnai galima įgyvendinti nedelsiant, taip išvengiant ilgų ir daug kainuojančių procesų, todėl administracinės sankcijos gali būti svarstomos tose srityse, kuriose, pavyzdžiui, pažeidimai nėra labai sunkūs arba jų ypač daug⁴⁰. Neretai administracine teise taip pat yra suteikiama didesnė galimų sankcijų įvairovė – nuo baudų ir licencijų sustabdymo iki teisės gauti valstybės išmokas atėmimo, ir jas pritaikyti konkrečiai situacijai. Todėl daugeliu atvejų administracinės sankcijos gali būti pakankamos ir net veiksmingesnės nei baudžiamosios

³⁷ Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. KOM/2011/0573 galutinis [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573>.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. KOM/2011/0573 galutinis [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573>.

⁴⁰ *Ibid.*

sankcijos⁴¹. Valstybė turėtų nustatyti kiekvienos sankcijos veiksmingumą, pasiekiamų rezultatų kelią ir resursų, naudojamų kiekvieno tyrimo metu apimtį, taip užtikrindama tiek asmens teises ir laisves, tiek valstybės saugomas vertybes.

Ultima ratio principo taikymas baudžiamojoje teisėje neatsiejamai susijęs ir su subsidiarumo principu. Būtent čia slypi svarbi taisyklė, kad baudžiamosios teisės priemonės pasitelkiamos ten, kur neišvengiamai būtina individo ar visuomenės apsauga⁴². Natūralu, jog baudžiamoji teisė saugo tik kai kuriuos teisinius gėrius ir tik nuo tam tikrų kėsinių. Kadangi visi socialiniai teisiniai gėriai sudaro gan didelį mechanizmą ir norint tinkamai jį apsaugoti, turi būti pasitelkta kuo didesnis spektras teisinių priemonių, kuriomis būtų įgyvendinami visi apsaugos tikslai. Šiuo aspektu subsidiarumo principą baudžiamosios teisės kontekste galima suprasti tiek pozityviaja, tiek negatyviaja prasme. Pozityviaja prasme jis reiškia, kad valstybė turi apsaugos piliečiams nuo nusikalstamų kėsinių pareigą, ji turi užtikrinti, kad būtų apsaugotos visos asmenų teisės, turi būti užkirstos galimybės į jas kėsintis. Negatyviaja prasme šis principas pasireiškia per tokios pareigos užtikrinimo prioritetą. Turima omenyje, kad turėtų būti teikiamas prioritetas nebaudžiamosioms teisinėms priemonėms. Tokiu būdu subsidiarumas tampa baudžiamosios teisės dalimi, užtikrinančia asmenų teises ir jų ribojimą tik išimtiniais, krašutiniais momentais. Tai suteikia valstybei tam tikra prasme svarbią taisyklę, kuria ji privalo vadovautis, t. y. asmeniui turi būti suteikiama laisvės tiek, kiek įmanoma, o valstybei kompetencijos – tik tiek, kiek būtina⁴³. Tai suponuoja, kad valstybė turėtų ne tik koncentruotis į teises priemones, kuriomis bus suvaržomos asmenų teisės, bet ir į pačias asmenų teises, tam tikra prasme jas puoselėjant ir saugant ir vengiant jų bereikalingo suvaržymo. Natūralu, kad teorines žinias įvedant į tiesioginį taikymą gali būti susidurta su trikdžiais, kurie gali itin paveikti asmenų teises negatyviaja prasme. Tuo labiau, kad norma, įtvirtinta baudžiamajame įstatyme gali būti suformuluota neaiškiai ar dviprasmiškai, iš jos turinio gali būti sunku įvertinti gramatinę struktūrą. Tokiais atvejais teismas veikia kaip įstatymų leidėjo pavaduotojas, nustatydamas tikslas baudžiamosios teisės ribas, įstatymo leidėjo paliktoje pilkojoje zonoje⁴⁴. Būtent teismai dažniausiai užtikrina ultima ratio

⁴¹ Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. KOM/2011/0573 galutinis [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573>.

⁴² JESCHECK Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas (1996). *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, p. 3.

⁴³ JAKOBS, Günther (1993). *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre: Lehrbuch*. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, p. 49.

⁴⁴ FRØBERG, Thomas (2013). The role of the ultima ratio principle in the jurisprudence of the Norwegian Supreme Court. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), p. 128 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200885>.

principo taikymo konceptą, kadangi jiems yra suteikta diskrecinė teisė vertinti baudžiamosios teisės normas ir jas tiesiogiai taikyti. Nors *nullum crimen sine lege certa* (nusikalstama veika ir dėl jos padarymo kylantys padariniai privalo būti maksimaliai aiškiai ir tiksliai aprašyti įstatyme)⁴⁵ principas įpareigoja teismus vadovautis būtent tuo, kas yra įtvirtinta įstatyme, bet tuo pačiu yra laikomasi nuomonės, kad baudžiamosios teisės neapibrėžtumas neturėtų būti aiškinamas kaip naudingas kaltinamajam. Ši mokslinė mintis taip pat yra vadinama „plono ledo“ principu, pagal metaforą, kad tie, kurie čiuožia ant plono ledo, neturėtų tikėtis rasti ženklo, žyminčio tikslią vietą, kurioje jie įlūš⁴⁶. Šių principų sąveika sukuria įdomią dialektiką. Baudžiamajoje teisėje vyrauja ir principas *in dubio pro reo* (visos abejonės ir neaiškumai turi būti aiškinami baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens naudai), tačiau šis principas gali būti taikomas tik tada, kai pagrįstai konstatuojama, jog nėra galimybės abejonių ir neaiškumų pašalinti⁴⁷. Konkrečiu atveju yra gan svarbu suprasti, kad iš pirmo žvilgsnio šie principai prieštarauja vienas kitam, bet juos išnagrinėjus galima matyti, kad kaip tik jie papildo vienas kitą, taip sukurdami stiprios teisinės sistemos modelį. Būtent šių principų dėka pasidaro žymiai aiškiau vertinti, ar vertėtų remtis paskutinės, kraštutinės priemonės modeliu, ar visgi tai bus neteisėta ir reikėtų ieškoti kitų priemonių, padėsiančių išspręsti susidariusią teisinę situaciją.

Taigi, apibendrinant, galima teigti, kad *ultima ratio* principo taikymo spektras yra paplitęs po visas teisės šakas, bet labiausiai jis yra siejamas su baudžiamąja teise, kadangi baudžiamosios teisės priemonės sukelia pačias sunkiausias pasekmes asmeniui, todėl šioje vietoje valstybė ypač atsakingai turi įvertinti visų jos priemonių taikymo perspektyvas, kad pernelyg sunkiai ir neadekvačiai nepažeistų asmens teisių ir laisvių lyginant su asmens padaryta nusikalstama veika.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamajoje byloje 2K-7-196-303/2022; Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamoji byloje 2K-218-1073/2020.

⁴⁶ FRØBERG, Thomas (2013). The role of the *ultima ratio* principle in the jurisprudence of the Norwegian Supreme Court. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), p. 128-129 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200885>.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamajoje byloje 2K-87-719/2019.

2. SKIRTINGŲ UŽSIENIO VALSTYBIŲ POŽIŪRIS Į ULTIMA RATIO PRINCIPO TAIKYMĄ

2.1. Ultima ratio principo vieta Vokietijos Federacinės Respublikos teisinėje sistemoje

Pasaulio valstybėms puoselėjant savo suverenitetą bei plėtojant vidinę valstybės teisinę sistemą, jos sukuria savo unikalią baudžiamąją politiką ir įstatymus, kuriais vadovaujasi savo teritorijose. Kiekviena valstybė, atsižvelgusi į savo tautos papročius, religiją, gyvenimo būdą bei vyraujančią politiką formuoja tokius įstatymus bei vadovaujasi tokiais principais, kurie padeda užtikrinti tos valstybės ir jos tautos interesus. Akivaizdu, kad skirtingų valstybių įstatymai pasauliniu lygmeniu galėtų sukelti chaosą, kadangi nebūtų aišku, kokios valstybės įstatymai turi pirmenybę ir kuriuos tam tikrose situacijose reikėtų taikyti. Būtent todėl yra įteisinami tarptautiniai principai, tarptautinės sutartys, konvencijos, kad apribotų galimybę kilti ginčams ir užtikrintų darnų teisės vystymąsi tarptautiniu mastu. Neretai skirtingų valstybių įstatymai reguliuoja tuos pačius socialinius teisinius gėrius, bet jų apimtis skirtinga. Vieni abstrakčiai apibrėžia tam tikrus dalykus, kiti kaip tik siekia kuo plačiau apibrėžti tam tikrus teisinius reiškinius. Natūralu, kad ir ultima ratio principo apimtis bei paskirtis skirtingose valstybėse yra interpretuojama skirtingai. Juolab, kad ultima ratio principas neturi konkrečių rėmų, įtvirtintų tarptautiniu lygmeniu, todėl ir skirtingose valstybėse jis gali būti aiškinamas bei taikomas nevienodai.

Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinėje Respublikoje (toliau – Vokietija), šio principo esmė yra labai stipriai susijusi su konstitucinėje teisėje įtvirtintu proporcingumo principu. Teigiama, kad ultima ratio principas gali būti traktuojamas kaip platesnis konstitucinės teisės proporcingumo principo pavyzdys. Tai yra grindžiama tuo, kad baudžiamosios teisės priemonės, turi būti taikomos asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką tik kaip kraštutinė priemonė, proporcingai atsižvelgus tiek į asmens padarytą nusikalstamą veiką ir kilusius padarinius, tiek į taikomas baudžiamąsias priemones ir jų pobūdį. Šiuo atveju yra svarbu išlaikyti pusiausvyrą tam, kad būtų tinkamai apsaugoti valstybės ir visuomenės interesai ir tuo pačiu kiek įmanoma mažiau būtų pažeistos asmens teisės ir laisvės. Būtent Vokietijos Konstitucinis Teismas yra suformavęs keturis reikšmingus reikalavimus, kuriuos turi atitikti viešosios valdžios institucijų priemonės, susijusios su pagrindinių teisių apribojimais: 1) tikslo teisėtumas – svarbus aspektas yra užtikrinti, kad baudžiamąja priemone, taikoma asmeniui, būtų siekiama teisėto tikslo. Turima omenyje, kad taikomos baudžiamosios priemonės veltui nepažeistų asmens, padariusio nusikalstamą veiką, teisių ir laisvių; 2) veiksmingumas – baudžiamoji priemonė, taikoma asmeniui, padariusiam

nusikalstamą veiką, turi būti veiksminga. Priemonės veiksmingumas padės užtikrinti teisėtą tikslą; 3) būtinumas – baudžiamoji priemonė turi būti vienintelė galimybė apginti pažeistas teises, nėra jokių kitokių, mažiau ribojančių asmens teises priemonių, kuriomis būtų galima efektyviai apginti valstybės ir visuomenės interesus; 4) tinkamumas, dar gali būti vadinamas proporcingumu griežtesne prasme – šio darbo autoriaus nuomone, atsižvelgus į reikalavimo esmę, būtų tikslinga šį reikalavimą pervadinti subalansuotumu, kadangi šio reikalavimo esmė atsispindi būtent per bendrą baudžiamosios priemonės naudą, kadangi ji atsveria „sąnaudas“ pagrindinių asmens teisių apribojimo atžvilgiu. Būtent subalansuota ir proporcinga valstybės reakcija į asmens padarytą nusikalstamą veiką padeda sumažinti valstybės galimybę pažeisti asmens teises⁴⁸. Vokietijos Konstitucinis teismas taip pat yra nurodęs, kad jei valstybė Konstitucijos yra įpareigota saugoti ypač svarbų teisinį gėrį, dažnai tokios apsaugos priemonės būna siaurinančios kitų asmenų teisių ir laisvių sritį⁴⁹. Šiuo požiūriu, taikant socialines-teisines arba civilines-teisines apsaugos priemones, teisinė situacija yra tokia pat kaip ir taikant baudžiamosios teisės priemones⁵⁰, pagrindinis skirtumas yra taikomos priemonės ir jų apimtis. Tokiu būdu įstatymų leidėjas dviejų konfliktuojančių konstitucinių vertybių arba laisvės sričių problemą turi spręsti atsižvelgdamas į konstitucinių vertybių sistemą ir proporcingumo principą⁵¹. Svarbu tai, kad baudžiamosios teisės priemonėmis yra apsaugomi tam tikri gėriai, kurių paprasčiausiai nesugebės tinkamai apsaugoti kitos teisinės priemonės, todėl šiuo aspektu ultima ratio principas veikia kaip proporcingumo principo išraiška, kuri užtikrina, kad kiekvienam nusikalstamam elgesiui, atsižvelgus į jo sukeltus padarinius, būtų taikomos tokios teisinės priemonės, kurios bus proporcingos ir efektyvios. Vokiečių teisinėje literatūroje dažnai yra randama „perteklinio draudimo“ sąvoka, pasireiškianti per smerktino, neteisėto elgesio santykį su taikomomis bausmėmis⁵². Nuosaikumo argumentas vokiečių literatūroje yra sprendžiamas pagal kaltės laipsnį. Valstybės reakcija gali atrodyti perdėta, palyginti su elgesio tipo kaltės laipsniu. Svarbus dėmesys skiriamas retrospektyviai nukreiptam proporcingumo tipui, kuris yra būdingas baudžiamajai sistemai⁵³. Tokiais atvejais elgesio tipas, palyginti su kitais elgesio tipais, nėra pakankamai pavojingas, kad būtų laikomas nusikalstamu, arba nėra pakankamai sunkus, kad būtų baudžiamas laisvės atėmimu; čia

⁴⁸ TUORI, Kaarlo Heikki (2013). Ultima Ratio as a Constitutional Principle. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), p. 9 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200869>.

⁴⁹ Vokietijos Konstitucinis Teismas. 1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39.

⁵⁰ DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*, 97 p. 121 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.

⁵¹ *Ibid*

⁵² JAREBORG, Nils (2005). Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2:521, p. 521 [interaktyvus]. <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/159571695.pdf>.

⁵³ *Ibid*

nuosaikumo argumentas veikia kaltės argumento ribose ir riboja jo taikymo sritį. Tačiau tokie argumentai apie retrospektyvų proporcingumą yra svarbiausi bausmės skyrimo, o ne teisės aktų priėmimo kontekste. Tuo pačiu perteklinis draudimas taikomas ir kartu su perspektyviu proporcingumu⁵⁴, kadangi valstybės reakcija turi būti tokia, kad užtikrintų iškeltų uždavinių ir tikslų įgyvendinimą. Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijos teisėje gan svarbus dėmesys skiriamas į tiek įstatymų leidžiamąsias, tiek į įstatymo vykdomąsias institucijas, kadangi dažnai praktikoje sunku nustatyti konkrečios veikos kriminalizavimo tikslą, nes sunku apimti ir palyginti veikos kriminalizavimo aspektą saiko ir poreikio aspektais. Natūralu, kad būtent čia gali kilti daug ultima ratio principo pažeidimų, kadangi kažkurios veikos kriminalizavimas ir taikomos baudžiamosios priemonės teisiniamis gėriams apginti, gali būti neproporcingos.

Lyginant Lietuvos Respublikos (toliau – Lietuva) ir Vokietijos nacionaliniuose įstatymuose taikomu ultima ratio principo aspektu, galima išvelgti gan ryškius skirtumus. Lietuvoje laikomasi pozicijos, kad Konstitucija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija yra aukščiausia valstybės teisė, o ultima ratio principo negalėtume priskirti konstitucinių principų grupei, nes jis nėra *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucijoje ir jam konstitucinio statuso nėra suteikęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas⁵⁵. Būtent „svorio“ klausimas ir yra esminis šių dviejų valstybių skirtumas, kadangi Vokietijos teisėje šio principo įtvirtinimas ir Vokietijos Konstitucinio teismo nustatytos tam tikros ribos leidžia aiškiau ir efektyviau išnaudoti šio principo galimybes nei tai gali įgyvendinti Lietuva.

2.2. Ultima ratio principo vieta Lenkijos Respublikos teisinėje sistemoje

Nagrinėjant ultima ratio principo įgyvendinimo klausimus valstybiniu kontekstu galima įsitikinti, kad kai kurios valstybės jį tiesiogiai taiko ir įgyvendina jį įvedant į savo nacionalinius įstatymus. Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos (toliau – Lenkija) baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 1 dalyje⁵⁶ yra įtvirtinta, kad jeigu įstatymas numato galimybę pasirinkti bausmės rūšį, o už nusikaltimą gresia laisvės atėmimas ne ilgesniam kaip 5 metų laikotarpiui, teismas skiria laisvės atėmimo bausmę tik tuo atveju, jeigu jokia kita bausmė ar baudžiamoji priemonė negali pasiekti bausmės tikslų. Ši nuostata įtvirtina, kad teismai

⁵⁴ JAREBORG, Nils (2005). Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2:521, p. 521 [interaktyvus]. <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/159571695.pdf>.

⁵⁵ DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principo samprata. *Teisė*, 97 p. 122 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.

⁵⁶ Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1997 m. birželio 6 d. [interaktyvus] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

skirdami bausmę asmeniui turi atsižvelgti į aibę faktorių, nustatančių tiek kaltininko asmenybę, tiek nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes. Lenkijos įstatymų leidžiamoji valdžia įtvirtina imperatyvią nuostatą, įpareigojančią teismą taikyti laisvės atėmimo bausmę tik kaip kraštutinę priemonę. Manytina, kad baudžiamajame kodekse įtvirtinta ultima ratio koncepcija tik dar labiau pabrėžia šio principo svarbą ir užtikrina didesnę asmens teisių ir laisvių apsaugą. Natūralu, kad kaimyninėse valstybėse ultima ratio principas taikomas panašiai, kadangi Lietuvą bei Lenkiją sieja ne tik bendra siena, bet ir glaudus ryšys istoriniu, politiniu požiūriu. Pavyzdžiui, kalbant apie bausmės skyrimą vairavus neblaiviam, griežčiausia bausmė, kuri gali būti skiriama, yra laisvės atėmimas. Nors šios bausmės terminai Lenkijoje yra ilgesni negu Lietuvoje, bet abiejose šalyse laisvės atėmimas yra laikomas ultima ratio priemone⁵⁷. Bet galima pastebėti, kad Lietuvoje tai yra nerašyta taisyklė, kuri atsiskleidžia per teismų praktiką, kuri gali nuolat kisti, todėl sunku užtikrinti pastovumą, sistemiškumą. Kiek kitaip yra Lenkijoje, kadangi absoliučios laisvės atėmimo bausmės traktavimas kaip ultima ratio dėl smulkių nusikaltimų buvo tiesioginis konstitucinio proporcingumo (adekvatumo) principo, išdėstyto Lenkijos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, rezultatas⁵⁸. Pagal šią nuostatą bet koks konstitucinių laisvių ir teisių apribojimas gali būti nustatytas tik įstatymu ir tik tuomet, kai tai būtina demokratinėje valstybėje jos saugumui ar viešajai tvarkai apsaugoti, arba siekiant apsaugoti gamtą, sveikatą ar visuomenės moralę, arba kitų asmenų laisvės ir teises. Tokie apribojimai neturi pažeisti laisvių ir teisių esmės. Šiame kontekste laisvės atėmimo bausmė turi būti vertinama kaip būtina teisinė-baudžiamoji priemonė tam tikroms konstitucinėms vertybėms (asmens ir visuotinių teisių apsaugai) apsaugoti. Ji gali būti taikoma tik tuomet, kai kitos, mažiau skausmingos priemonės nėra pakankamos Lenkijos Konstitucijos išvardytiems apsaugos tikslams pasiekti. Su tuo susiję ir Lenkijoje daryti įstatymo pakeitimai, kadangi būtent, bausmių sąrašas buvo sudarytas pagal abstrakčią skalę, nuo kurios buvo atsižvelgiama pagal sukeliamus padarinius, t. y. nuo švelniausios bausmės iki griežčiausios. Todėl naujajame teisės akte laisvės atėmimo bausmė, anksčiau minėta pirmoji bausmių sąrašė, buvo perkelta po baudos ir laisvės apribojimo bausmės. Kaip pabrėžiama Baudžiamojo kodekso projekto aiškinamajame rašte, tokia bausmių seka turi

⁵⁷ LEVON, Justyna, RAGLEWSKI, Janusz, MEŠKA, Arūnas (2024). Baudžiamoji atsakomybė už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Lietuvos ir Lenkijos patirtis: teisinės lyginamosios įžvalgos. *Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis*, p. 406 [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.16>.

⁵⁸ MELEZINI, Mirosława (2019). Implementation of the principle treating deprivation of liberty as ultima ratio in the practice of applying criminal law. *Ius Novum*, 2/2019, p. 52 [interaktyvus]. <https://doi:10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini>.

suteikti teisėjui gaires dėl įstatyminių prioritetų renkantis bausmės rūšį⁵⁹. Akivaizdu, kad Lenkija žymiai daugiau pastangų deda norėdama užtikrinti ultima ratio principo įgyvendinimą. Pastebėtina, kad visos pastangos integruojamos į baudžiamąjį įstatymą, taip ne tik pabrėžiant šio principo svarbą, bet ir užtikrinant tam tikrą pastovumą bei atimant galimybę nukrypti nuo tiesos. Manytina, kad ultima ratio principo įgyvendinimas nacionalinių įstatymų dėka ne tik padeda efektyviau apginti asmenų teises, bet ir nurodo tam tikras gaires teisėjui, kuris atsižvelgęs į įstatymo raidę ir mažiau vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu, puoselės teisinės valstybės modelį ir jį plėtos.

Taigi, galima teigiamai įvertinti Lenkijos požiūrį į ultima ratio principo svarbą. Lenkijos teisėkūros sprendimas ultima ratio principą tiesiogiai įtraukti į šalies nacionalinius įstatymus, padeda efektyviau užtikrinti šio principo laikymąsi, sumažinant galimybę atsirasti bet kokioms interpretacijoms ir vadovautis vien įstatymo raide. Būtent tai suformuoja stiprius pamatus teisinėje sistemoje, kas leidžia racionaliai paskirstyti teisinių priemonių resursus, o tai lemia efektingą piliečių teisių ir laisvių apsaugą bei pačios valstybės puoselėjimą.

2.3. Ultima ratio principo vieta Italijos Respublikos teisinėje sistemoje

Italijos Respublikoje (toliau – Italija) ultima ratio principas taip pat užima gan svarbią vietą teisinėje sistemoje. Italijos baudžiamojoje teisėje šis principas reiškia, kad baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma tik tada, kai kitos teisinės priemonės yra nepakankamos apsaugoti saugomas teises vertybes. Italijos teisėje, kaip ir Lietuvos, šis principas nėra įtvirtintas tiesioginiuose teisės aktuose, bet jo turinys ir esmė tiesiogiai išplaukia iš Italijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintu kitu pamatiniu valstybės principu. Būtent ultima ratio principo atrama yra randama tokiuose Italijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintuose principuose, kaip asmens laisvės neliečiamumo, nėra nusikaltimo be bausmės, nėra bausmės be įstatymo, bausmės humanizavimo ir resocializacijos tikslo, lygiateisiškumo ir racionalumo reikalavimo⁶⁰. Iš šių principų turinio galima pamatyti, kad intervencija į asmens privatų gyvenimą baudžiamosios teisės priemonėmis turi būti pagrįsta būtinumo ir proporcingumo reikalavimais. Todėl kriminalizavimo procedūra turi būti itin ribojama atsižvelgus į iškeltus tikslus. Italijos teisinėje sistemoje yra laikomasi pozicijos, kad baudžiamoji teisė turi būti laikoma „ekstremalia valstybės reakcijos forma“ ir taikoma tik

⁵⁹ MELEZINI, Mirosława (2019). Implementation of the principle treating deprivation of liberty as ultima ratio in the practice of applying criminal law. *Ius Novum*, 2/2019, p. 53-54 [interaktyvus]. <https://doi:10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini>.

⁶⁰ Italijos Respublikos Konstitucija. 1947 m. gruodžio 22 d. [interaktyvus]. <https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>.

esant realiems teisėms pažeidimams, kurių sukelti padariniai itin apsunkintų tiek valstybės, tiek visuomenės egzistavimą. Natūralu, kad turi būti atsižvelgta į tai, ar nėra jokių kitų švelnesnių priemonių, kurių pagalba būtų apsaugoti teisiniai ir socialiniai valstybės saugomi gėriai. Luigi Ferrajoli nurodo, kad demokratinėje visuomenėje baudžiamoji teisė turi būti ribojama ir grindžiama racionalumo ir būtinybės kriterijais⁶¹, taip išskirdamas baudžiamosios teisės padėtį teisinėje sistemoje bei baudžiamosios teisės kaip ultima ratio išraišką. Taip pat autorius yra išsakęs savo nuomonę dėl kriminalizavimo. Pasak jo, pernelyg plati kriminalizacija silpnina teisės kaip apsaugos mechanizmo autoritetą ir kelia grėsmę pagrindinėms asmens teisėms ir laisvėms. Todėl tam, kad veika būtų kriminalizuota, ji turi atitikti materialaus pavojeingumo kriterijų, kitaip tariant realiai pažeisti ar sukelti grėsmę reikšmingam valstybės saugomam teisiniam gėriui. Autoriaus nuomone, būtent šis kriterijus turėtų reguliuoti kriminalizavimo procedūrą. Tai yra plėtojama ir šių dienų italų baudžiamosios teisės doktrinoje. Yra pabrėžiama, kad italų baudžiamosios teisės teorijoje ultima ratio principas yra glaudžiai susijęs su subsidiarumo principu (ital. *principio di sussidiarietà*), proporcingumo principu (ital. *principio di proporzionalità*) ir materialaus nusikalstamumo samprata (ital. *offensività*)⁶², taip dar labiau pabrėžiant baudžiamosios teisės, kaip kraštutinės priemonės, koncepciją. Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad Italijoje ypač sklandžiai vadovaujamasi ultima ratio principu, bet Giano Paolo Demuro įžvelgia ir labai reikšmingus ultima ratio pažeidimus, kurie itin riboja asmenų teises ir laisves. Pasak jo, šiuo metu Italijoje yra smarkiai iškraipytas ultima ratio principo turinys bei taikymo apimtis, kadangi ultima ratio tarnauja ne visuomenei, t. y. socialinių gėrių apsaugai, o politikai⁶³. Neteisėtų veikų kriminalizavimas šių dienų Italijoje labai stipriai priklauso nuo politikų vidinio įsitikinimo, nėra atsižvelgiama į svarbiausius aspektus, aprašytus doktrinoje, nėra puoselėjamas baudžiamosios teisės, kaip kraštutinės priemonės, turinys. Natūralu, kad šis veiksnys gali privesti prie skaudžių pasekmių ir sukelti itin rimtus padarinius, galėsiančius pažeisti teisinės valstybės modelį. Nuolatinis veikų kriminalizavimas bei ultima ratio principo reikšmės iškraipymas gali itin paveikti ne tik Italijos kaip teisinės valstybės padėtį, bet ir sunkiai atstatomai pažeisti piliečių teises. Manytina, kad tai turės pakankamai didelę reikšmę tiek padidėjusiam nusikalstamumui, tiek žymiai sunkesniai jo suvaldymui. Taip

⁶¹ FERRAJOLI, Luigi (1989). *Diritto e ragione: Teoria del garantismo penale*. [interaktyvus]: https://iurisleg.com/libros/FERRAJOLI_L_Derecho_y_razon.pdf.

⁶² DEMURO, Gian Paolo (2013). Ultima ratio: alla ricerca di limiti all'espansione del diritto penale. *Rivista Italiana Di Diritto E Procedura Penale*, 4, p. 8 [interaktyvus]. https://iris.uniss.it/retrieve/e1dc1a2c-fca1-1507-e053-3a05fe0ac7a3/Demuro_G_Ultima_ratio_alla_ricerca.pdf.

⁶³ DEMURO, Gian Paolo (2013). Ultima ratio: alla ricerca di limiti all'espansione del diritto penale. *Rivista Italiana Di Diritto E Procedura Penale*, 4, p. 1 [interaktyvus]. https://iris.uniss.it/retrieve/e1dc1a2c-fca1-1507-e053-3a05fe0ac7a3/Demuro_G_Ultima_ratio_alla_ricerca.pdf.

pat sutiktina, kad demokratinė visuomenė turi puoselėti savo teisinę sistemą bei užtikrinti komfortišką gyvenimą savo piliečiams, todėl ultima ratio principas yra neišvengiama priemonė teisinės valstybės vertybių ir tikslų bei jos piliečių teisių apsaugai.

Taigi, Italijoje, kaip ir Lietuvoje, nėra tiesiogiai įtvirtintas ultima ratio principas, bet yra plačiai aptartas Italijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir kartu su kitais konstituciniais principais atlieka itin reikšmingą apsaugos funkciją. Italijos teisėje yra pabrėžiama, kad kriminalizacija turi atitikti materialaus pavojaus ir subsidiarumo kriterijus. Tačiau šiuolaikinėje baudžiamojoje politikoje pastebimos perteklinės kriminalizacijos tendencijos, kurios gali silpninti ultima ratio principo reikšmę ir kelti riziką teisinės valstybės bei asmens teisių apsaugai.

2.4. Ultima ratio principo vieta Korėjos Respublikos teisinėje sistemoje

Neatmetama galimybė, kad ateityje tam tikrose valstybėse ultima ratio nebebus dominuojantis principas, o jo vietą užims prima ratio principas. Prima ratio (lot. *pirmoji priemonė*) – tai priešingas ultima ratio požiūriui principas, nustatantis, kad valstybė tam tikrose srityse gali laikyti baudžiamąją teisę pirminiu ir pagrindiniu reagavimo mechanizmu, o ne kaip kraštutinę priemonę. Kadangi šis principas yra pakankamai ydingas, retas atvejis, kai šis principas yra įtvirtintas valstybių teisėje, nes jis yra visiškai priešingybė ultima ratio principui⁶⁴. Būtent tokia teisinė padėtis yra šiuo metu susiklosčiusi Korėjos Respublikoje. Nors šis principas tiesiogiai nėra įtvirtintas jokiose Korėjos Respublikos teisės aktuose, bet teisininkai, aprašantys Korėjos Respublikos teisinę padėtį bei vadovaudamiesi vidiniais šalies įstatymais ir kitais pagrįstais šaltiniais, kuriuose teigiama, kad būtent Korėjos Respublikoje šiuo metu vyrauja prima ratio principo dominavimas⁶⁵. Tai labai stipriai yra susiję su valstybės istorija, kadangi 1945 m. Japonijai kapituljavus, Korėja buvo padalinta į Pietų ir Šiaurės Korėją. Būtent Pietų Korėją okupavo Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), o Šiaurės Korėją - Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga (toliau – SSRS). Natūralu, kad tiek JAV, tiek SSRS pagrindinis siekis buvo valdyti visą Korėją, todėl konfliktas tarp šių valstybių tapo ideologinis ir sisteminis⁶⁶. Pietų Korėjoje kovojant su SSRS nuolatine karine ir ideologine grėsme 1948 m. buvo

⁶⁴ CHO, Kuk (2001). Korean Criminal Law: Moralism Prima Ratio for Social Control [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=289401.

⁶⁵ *Ibid*

⁶⁶ CUMINGS, Bruce. (2005). Korea's Place in the Sun: A Modern History [interaktyvus]. W. W. Norton & Company. https://archive.org/stream/KoreasPlaceInTheSunBruceCumings/Korea%27s%20Place%20in%20the%20Sun%20-%20Bruce%20Cumings_djvu.txt

priimtas Nacionalinis saugumo įstatymas⁶⁷. Būtent Šaltojo karo laikotarpio metu šis įstatymas buvo taikomas labai plačiai kaip pagrindinis valstybės saugumo ir gyvavimo įstatymas, kuriame ypač ribota politinė opozicija, persekiojamos prokomunistinės idėjos, kas būtent sukūrė valstybės saugumo modelį. Natūralu, kad pagrindinis saugumo garantas buvo baudžiamosios teisės priemonės, kadangi jos griežčiausiai varžė asmenų teises ir laisves, kas skatino tam tikra prasme griežtos tvarkos laikymąsi. Būtent griežta kontrolė sugebėjo užtikrinti ir išlaikyti valstybės suverenitetą. Baudžiamoji teisė buvo autoritarinio karinio režimo Korėjos Respublikoje simbolis, naudojantis baudžiamąja teise kaip instrumentu, siekiant slopinti disidentus ir kontroliuoti žmones. Taigi, baudžiamoji teisė buvo laikoma ne piliečių apsaugos nuo nusikaltimų priemone, o tik režimo išlaikymo instrumentu⁶⁸. 1987 m. prasidėjus Korėjos Respublikos demokratizacijai vis imta labiau kritikuoti Nacionalinį saugumo įstatymą⁶⁹ žmogaus teisių ir konstitucingumo požiūriu dėl jame įtvirtintų itin plačių nuostatų formuluočių. Nuo demokratizacijos pradžios klausimas, ar baudžiamosios teisės nuostatos prieštarauja „nėra nusikaltimo be įstatymo“ (lot. nullum crimen sine lege) ir „nėra bausmės be įstatymo“ (lot. nulla poena sine lege) principams, imtas vertinti rimčiau. Daugėjo argumentų už Korėjos Respublikos baudžiamosios teisės „liberalizavimą“ arba „dekriminalizavimą“⁷⁰. Tačiau Šiaurės Korėjos branduolinė programa ir įtampa pusiasalyje išlaiko saugumo argumentą kaip svarbų politinį veiksnių bei socialinei kontrolei teikiama pirmenybė griežtesnėms bausmėms, o tai akivaizdžiai prieštarauja ultima ratio principo konceptui, kadangi prioritetas yra taikomas ne asmens teisių ir laisvių apsaugai, o valstybės saugumui. Natūralu, kad kalbant apie saugią valstybę turima omenyje asmens teisių ir laisvių apsauga, bet svarbu suprasti, kad taikomos itin griežtos priemonės asmenų atžvilgiu šiuo aspektu užtikrina itin griežtą asmenų kontrolę. Manytina, kad Korėjos Respublikos valdžios diegiama politika šalies viduje skirta labai apriboti asmenų teises tam, kad užkirstų kelią sudaryti sąlygas pažeisti valstybės suverenitetą. Natūralu, kad griežtos bausmės sukelia tam tikrą baimę, piliečiai gyvena nuolatinėje kontrolėje, kas lemia galimybę reguliuoti valstybės saugumo aspektą. Šio darbo autoriaus nuomone, Korėjos Respublikos baudžiamosios politikos tikslai yra nukreipti netinkama linkme, kas itin neproporcingai varžo piliečių teises. Korėjos Respublikos baudžiamosios teisės reforma turi siekti dviejų, atrodytų, prieštaringų uždavinių: ji turi ne

⁶⁷ 국가보안법 (1948) [interaktyvus]. https://contents.history.go.kr/front/hm/view.do?levelId=hm_145_0090.

⁶⁸ Chun, Kyung-Hoon. Journal of Korean Law [interaktyvus]. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/62664/1/Seoul%20National%20University.pdf>

⁶⁹ 국가보안법 (1998) [interaktyvus]. <https://www.law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsiSeq=60212#0000>.

⁷⁰ CHO, Kuk (2001). Korean Criminal Law: Moralism Prima Ratio for Social Control [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=289401.

tik dekriminalizuoti pernelyg kriminalizuotą baudžiamąją teisę, bet ir pateikti planą, kaip spręsti vis blogėjančią nusikalstamumo problemą šiuolaikinėje Korėjos Respublikos visuomenėje⁷¹. Korėjos Respublikos valdžia turi sukurti „šiuolaikinę“ baudžiamosios teisės sistemą, kuri apsaugotų piliečius nuo valstybės institucijų ir išlaisvintų baudžiamąją teisę nuo moralinių normų įtvirtinimo teisės aktuose. Tačiau tuo pačiu metu ji turi būti „postmodernistinė“ sistema, galinti greitai reaguoti į naujos rūšies socialinę žalą ir apsaugoti piliečius nuo tokios žalos, kol ji dar nepadaryta. Ultima ratio principo įvedimas į Korėjos Respublikos teisinę sistemą padėtų užtikrinti tiek piliečių teises, tiek valstybės interesus, kadangi baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės taikymas padeda ne tik nusistatyti konkrečius, itin valstybei bei jos piliečiams aktualius tikslus, bet tuo pačiu ir padeda užtikrinti tų tikslų efektyvesnį įgyvendinimą.

Taigi, nors demokratizacijos procesas paskatino žmogaus teisių apsaugos stiprinimą Korėjos Respublikoje, saugumo argumentas išlieka reikšmingas baudžiamosios politikos veiksnys. Todėl siekiant pusiausvyros tarp valstybės interesų ir asmens teisių apsaugos, būtinas ne tik aiškesnis ultima ratio principo įtvirtinimas ir nuoseklus taikymas, bet ir vengimas taikyti baudžiamąją teisę kaip prima ratio.

Taigi, nagrinėjant ultima ratio principo paplitimą ir taikymą pasaulio valstybių kontekste galima pastebėti, kad šis principas yra pakankamai populiarus nacionalinėse teisėse. Dalis valstybių šį principą įgyvendina per konstitucinio teismo jurisprudencijos ir doktrinos taikymą, o kitos šį principą tiesiogiai įvedant į savo nacionalinius įstatymus. Tačiau taip pat galima pastebėti, kad istorinis, politinis kontekstas yra labai svarbus ultima ratio principo taikymo požiūriu, kadangi gali susidaryti situacijų, kada ultima ratio kaip baudžiamosios teisės principas nebus dominuojantis, kadangi tam tikru aspektu baudžiamoji teisė bus laikoma kaip pirminė, vienintelė priemonė valstybės saugomiems teisiniams gėriams apsaugoti, kas turėtų būti itin griežtai ribojama, tam, kad būtų apsaugotos asmens teisės ir laisvės.

⁷¹ CHO, Kuk (2001). Korean Criminal Law: Moralism Prima Ratio for Social Control [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=289401.

3. BAUDŽIAMOSIOS IR KITŲ TEISĖS ŠAKŲ TAIKOMOS ATSAKOMYBĖS RŪŠIŲ ATSKYRIMAS ULTIMA RATIO PRINCIPO ASPEKTU

3.1. Bausmės griežtinimo aspektai sisteminių vagysčių padarymo atvejais

Šiuo metu net dviejuose Lietuvos Respublikos nacionaliniuose įstatymuose yra numatyta atsakomybė už vagystės padarymą. O būtent BK 178 str. yra įtvirtinta, kad asmuo padaręs vagystę, t. y. pagrobęs svetimą turtą yra baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Tame pačiame straipsnyje taip pat yra įtvirtinta, kad tas, kas pagrobė nedidelės vertės svetimą turtą, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu⁷². Kadangi vagystės sudėtis yra materialioji⁷³, labai svarbu nustatyti padarinius, kuriuos sukėlė padaryta nusikalstama veika, kadangi padariniai nurodo padarytos žalos dydį. Būtent padarytos žalos dydis leidžia suvokti pažeistų valstybės saugomų vertybių apimtį ir leidžia proporcingai paskirti bausmę. BK 190 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad nurodytas turtas yra labai didelės vertės, kai jo vertė viršija 900 MGL dydžio sumą, didelės vertės, kai jo vertė viršija 400 MGL dydžio sumą, bet neviršija 900 MGL dydžio sumos, nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 3 MGL dydžio sumą, bet neviršija 10 MGL dydžio sumos. Konkrečiai šis straipsnis leidžia detalizuoti situaciją, t. y. atsižvelgus į padarytos nusikalstamos veikos sukeltą žalą, galima įvertinti ar turi būti taikoma baudžiamoji, ar administracinė atsakomybė. Jeigu žala neviršija 3 MGL dydžio sumos, turi būti taikomos administracinės teisės priemonės. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 108 str. yra įtvirtinta, kad vagystė, sukčiavimas, svetimo turto pasisavinimas ar iššvaistymas, kai pagrobto, įgyto, pasisavinto ar iššvaistyto turto vertė neviršija trijų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių, užtraukia baudą nuo devyniasdešimt iki keturių šimtų eurų⁷⁴. Galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas, įvertinęs padaromos nusikalstamos veikos sukeltų padarinių realumą ir pavojingumą, vadovaudamasis ultima ratio bei kitais reikšmingais principais nustatė skirtingų teisės šakų taikymo galimybes, atsižvelgus į kiekvienos konkrečios veikos sukeltą žalą. Natūralu, kad toks teisėkūros žingsnis yra vertinamas teigiamai, kadangi gan kokybiškai yra saugomos asmenų teisės, būtent naudojamos teisinės priemonės atsižvelgus į asmenų padarytą žalą, būtent ko reikalauja proporcingumo, subsidiarumo principai. Tačiau praktikoje atsiranda

⁷² CHO, Kuk (2001). Korean Criminal Law: Moralism Prima Ratio for Social Control [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=289401.

⁷³ PRAPIESTIS, Jonas, (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216.

vis ryškesnės spragos, nustatančios, kad toks atribojimas tam tikru aspektu yra neveiksmingas. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (toliau – TM) pateikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) siūlymą griežtinti atsakomybę už sisteminės vagystės ir imtis papildomų priemonių smulkių vagysčių prevencijai⁷⁵. TM pateiktame siūlyme yra kalbama apie smulkias vagystes, už kurias yra taikoma administracinė atsakomybė. Kaip minėta siūlyme, per paskutinius penkerius metus ypač išaugo šių nusižengimų darymas, ypač prekybos vietose. Lietuvos prekybos įmonių asociacijos duomenimis, apimančiais tik asociacijos narius, 2020 m. buvo užfiksuota 15 213 vagysčių, kurių padaryta žala siekė 777 tūkst. eurų. 2024 m. šis skaičius išaugo iki 37 647 vagysčių, o bendra žala pasiekė 3,2 mln. eurų. Platesnė viso prekybos sektoriaus apklausa parodė, kad bendra patiriama žala nuo 10 mln. eurų 2022 m. išaugo iki 21 mln. eurų 2023 m.⁷⁶ Atsižvelgus į statistikos duomenis, nusižengimų skaičius išaugo, kadangi valstybės taikomos priemonės yra pernelyg švelnios ir neefektyvios. Sisteminės vagystės dažnai būna gerai organizuotos, tampa kasdienė nusikaltėlių veikla, o tai lemia, kad nusikaltėlių neatgraso valstybės taikomos priemonės, tuo pačiu praktikoje neretai pasitaiko, kad nusikaltėliai neturi teisėtų pajamų, patys vengia mokėti baudas, tai kelia itin didelius nepatogumus, kadangi ženkliai apsunkinamas priverstinis pinigų išieškojimas. Atsižvelgiant į tai, siūloma įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę asmenims, kurie sistemingai grobia svetimą nedidelės ar mažesnės vertės turtą. Šis nusikaltimas būtų priskiriamas nesunkių nusikaltimų kategorijai. Numatyta, kad asmuo, sistemingai vagiantis nedidelės ar mažesnės vertės turtą, galėtų būti baudžiamas viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu, areštu arba laisvės atėmimu iki vienerių metų⁷⁷. Taip pat siūloma įtvirtinti naują administracinio poveikio priemonę – draudimą lankytis prekybos vietose. Ši priemonė būtų taikoma asmenims, pakartotinai padariusiems smulkią vagystę, kai nėra pagrindo konstatuoti sistemingumo ar tęstinės nusikalstamos veikos⁷⁸. Tam kad nebūtų pažeidžiamas ultima ratio principas, ši administracinio poveikio priemonė būtų taikoma ne apskritai visoms prekybos vietoms, kas ženkliai apsunkintų asmens gyvenimą, bet konkrečiai tose, kur buvo daromi sisteminiai nusikaltimai juridinio ar fizinio asmens valdomose prekybos vietose.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (2026-01-30). *Rita Tamašunienė: už sisteminės vagystės siūlome taikyti griežtesnes bausmes* [interaktyvus]. <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos-2/rita-tamasuniene-uz-sistemines-vagystes-siulome-taikyti-grieztesnes-bausmes-D1H/>.

⁷⁶ *Ibid*

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (2026-01-30). *Rita Tamašunienė: už sisteminės vagystės siūlome taikyti griežtesnes bausmes* [interaktyvus]. <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos-2/rita-tamasuniene-uz-sistemines-vagystes-siulome-taikyti-grieztesnes-bausmes-D1H/>.

⁷⁸ *Ibid*

Nagrinėjant TM pasiūlymus ultima ratio principo aspektu, vertėtų paminėti, kad Vyriausybė turės atlikti itin kruopštų analitinį darbą, įvertindama ar nauji pakeitimai pernelyg nepažeis asmenų teisių. Pastebėtina, kad sistemingumo aspektas, kaip kertinis rodiklis, atibojantis baudžiamąją teisę nuo administracinės yra gan stipriai diskutuotinas, kadangi kol kas nėra konkretumo kada tam tikra veika bus pripažinta daroma sistemingai. Kiekvieną dieną daroma vagystė, kas antrą dieną daroma vagystė, vieną kartą į mėnesį daroma vagystė, lyginėmis ir nelyginėmis dienomis daroma vagystė bei vieną kartą į metus daroma vagystė, visi aukščiau išvardinti galimi variantai turi tam tikrą sistemiškumą, bet jų sukeliami padariniai yra skirtingi, todėl ir atsakomybės turėtų būti taikomos skirtingai, atsižvelgus tiek į sistemiškumo realumą, tiek į sukeltus padarinius ir jų dydį. Vertėtų atkreipti dėmesį, kad naujai įtvirtinta administracinio poveikio priemonė – draudimas lankytis prekybos vietose – galėtų savarankiškai išspręsti atsiradusias teises spragas. Aspektas, kad ši administracinio poveikio priemonė būtų taikoma tik tuo atveju, kai nėra nustatomas sistemiškumo reikalavimas, irgi yra diskutuotinas, kadangi uždraudus asmeniui lankytis kažkokiam parduotuvių tinkle, jis nusikalstamas veikas galės tęsti jau kituose prekybos centruose, bet ar tuomet jau galima bus traktuoti sistemiškumą, kad galėtume taikyti baudžiamąsias priemones, jei skirsis laiko tarpai tarp padarytų veikų, vogtos prekės ir kiti faktoriai paneigsiantis tęstines ir sistemines vagysčių sudėtis. Todėl manytina, kad vienas iš kertinių aspektų, padėsiančių atriboti skirtingų teisės šakų taikomas apsaugos priemonės sisteminių vagysčių kontekste, turėtų būti kaltininko tikslo nustatymas, padėsiantis identifikuoti kaltininko asmenybę ir jau padarytų, ar planuojamų padaryti padarinių pobūdį ir jų dydį, nes tai padėtų ne tik pernelyg neproporcingai nesuvaržyti asmenų teisių, bet ir sukontroliuoti padidėjusį sisteminių vagysčių skaičių. Taigi, baudžiamosios teisės, kaip kraštutinės priemonės, taikymas sisteminių vagysčių kontekste turėtų išlikti dominuojančiu principu. Vertėtų pirmiau išnaudoti visas turimas ir planuojamas turėti administracines priemones, kurios turės padėti slopinti sisteminių vagysčių protrūkį. Matant toliau augantį sisteminių vagysčių skaičių bei būnant įsitikinus, kad nėra jokių priemonių, apart baudžiamosios teisės, galėsiančių sureguliuoti teisinę padėtį, baudžiamajame kodekse turėtų atsirasti praplėsta vagystės sudėtis. Šio darbo autoriaus nuomone, vienu metu į nacionalinius įstatymus įtraukiant tiek administracinės, tiek baudžiamosios teisės priemones bus pažeistas ir iškraipytas ultima ratio principo turinys.

3.2. Baudžiamosios teisės atribojimas nuo administracinės teisės esant identiškiems straipsnių pavadinimams

Nagrinėjant nacionalinius Lietuvos Respublikos įstatymus, galima pastebėti, kad juose įtvirtintos normos yra sudėliotos pagal tam tikrus aspektus, atsižvelgus į poreikį, būtinumą. Tai ypač galima pastebėti nagrinėjant ANK ir BK. Tiek ANK, tiek BK priklauso viešosios teisės sistemai⁷⁹, todėl tiek jų paskirtis, tiek tikslai yra labai panašūs ir gina tuos pačius valstybės saugomus teisinius gėrius. Suprantama, kad ir šiuose įstatymuose numatytos veikos reguliuoja labai panašias, o tam tikrais atvejais ir tas pačias sritis. Praktikoje dažniausiai šių teisės šakų priemonių atribojimas priklauso nuo neteisėtos veikos sukeltų padarinių, žalos. Čia ištis svarbų vaidmenį atlieka ultima ratio principas, kadangi jis nurodo, kad baudžiamoji teisė yra taikoma kaip kraštutinė priemonė, todėl svarbu įvertinti, kad administracinės teisės priemonių neužteks bei reikės pasiremti baudžiamosios teisės priemonėmis. Pavyzdžiui, BK įtvirtintas 202 straipsnis „Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla“ ir ANK 127 straipsnis „Neteisėtas vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla“ turi identiškus pavadinimus. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad ir turinys yra toks pat, o tai gali kelti klausimą dėl ultima ratio principo pažeidimo, kadangi neįžvelgtume kraštutinės priemonės atribojimo, normų konkurencijos. Kai dvi panašios normos yra įtvirtintos skirtinguose įstatymuose, tampa neaišku, kurią normą konkrečiu atveju reikia taikyti. Bet atsižvelgus į doktriną bei teismų praktiką galima pastebėti, kad ne tik šiame moksliniame darbe yra keliamas šis klausimas, o jis jau nagrinėjamas ilgą laiką, kas suformavo šių normų taikymo kriterijus. Įdomu, kad šiuo konkrečiu atveju išsiskyrė aktuali atribojimo praktika tarp baudžiamosios ir administracinės teisės. Nėra dedamas reikšmingas aspektas vien tik į žalos dydį. Pastebėtina, kad BK 202 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad tas, kas versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga (reikalingas), ar kitokiu neteisėtu būdu, o ANK 127 str. 1 d. - vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai reikalinga licencija (leidimas), ar kitokiu neteisėtu būdu⁸⁰. Kasacinis teismas yra konstatavęs, kad sąvoka „vertimasis veikla“ suprantama kaip visuma tarpusavyje susijusių veiksmų, kuriais paprastai siekiama gauti pajamų; tai tokia veikla, kuriai būdingas pastovumas, sistemingumas, aktyvūs veiksmai. Baudžiamoji atsakomybė

⁷⁹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė; LATVELĖ, Rūta; MACHOVENKO, Jevgenij ir kt. (2020). *Teisės teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216.

pagal BK 202 straipsnio 1 dalį negalima, jei nėra vieno iš būtinųjų požymių – versliškumo arba stambaus masto⁸¹. Galima įsitikinti, kad šių normų dispozicijose numatytos veikos yra panašios savo pobūdžiu, nes kėsinamasi į vieną ir tą pačią vertybę – įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytą verslo tvarką, tačiau jos skiriasi pavojingumu. Riba tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės dėl neteisėto vertimosi atitinkama veikla apibrėžiama per versliškumo požymį. Teismų praktikoje versliškumas kaip BK 202 str. 1 d. numatytos nusikalstamos veikos sudėties objektyvusis požymis suprantamas kaip kriterijus, rodantis didesnę šios veikos pavojingumą nei analogiško administracinio nusižengimo⁸². Todėl natūralu, kad jis negali būti identifikuojamas formaliai ar vadovaujantis vien padarytų pažeidimų skaičiumi ar sukelta žala. Taip pat galima pastebėti, kad ANK 127 str. 1 d. vartojamas terminas „vertinasis veikla“ ir BK 202 str. 1 d. vartojamas terminas „ėmimasis veiklos versliškai“ iš esmės reiškia veiklos pastovumą, nuolatinį jos pobūdį, bet konkrečiai šiuos straipsnius riboja versliškumo kriterijus. Kadangi versliškumo sąvoka apima ne tik veiklos pastovumą ir nuolatinį jos pobūdį, bet ir kitus požymius, skiriančius ją nuo paprasto vertimosi ūkine, profesine ar kitokia veikla sąvokos. LAT praktikoje yra nurodyta, kad nenustačius iš esmės nelegalaus ekonominės veiklos pobūdžio arba kitų požymių, būtinų baudžiamajai atsakomybei pagal BK 202 straipsnio 1 dalį taikyti, įvairūs šios veiklos vykdymo tvarkos pažeidimai gali būti vertinami kaip administracinis teisės pažeidimas⁸³. Kasacinėje praktikoje yra pažymėta, kad BK 202 straipsnio 1 dalyje minima ūkinė, komercinė, finansinė ir profesinė veikla suprastina kaip ekonominė veikla, kuria įstatymo įtvirtintomis sąlygomis turi teisę verstis fiziniai ar juridiniai asmenys ir kuriai būdingas siekimas gauti pajamų ar kitos ekonominės naudos, savarankiškumas, tęstinumas, o iš tokios veiklos gaunamos pajamos ir kita ekonominė nauda yra apmokestinimo objektas. Pagal BK 202 straipsnio 1 dalį tokios veiklos neteisėtumą (kaip būtiną nusikalstamos veikos požymį) lemia tai, kad ji vykdoma neturint licencijos (leidimo), kai ji (jis) reikalinga, ar nesilaikant kitų esminių verslo legalumui keliamų reikalavimų, pvz., neįregistravus juridinio asmens, kai tokia veikla turi teisę verstis tik juridiniai asmenys; nuslėpus individualią veiklą ir iš jos gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus; akivaizdžiai peržengus licencijoje (leidime) apibrėžtas veiklos ribas; licenciją (leidimą) gavus pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis ir pan.⁸⁴ Nusikalstamą veiklą,

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102-222/2018.

⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2016 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303-507/2016.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-511/2023.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2010;

nustatytą BK 202 straipsnio 1 dalyje, nuo analogiškai suformuluoto administracinio nusižengimo (ANK 127 straipsnis) skiria papildomi stambaus masto ir versliškumo požymiai⁸⁵. Nors įstatyme versliškumo samprata nėra aiškiai apibrėžta, tačiau kasacinės instancijos teismo nutartyse, aiškinant versliškumo požymio turinį, nurodyta, kad jį galėtų rodyti parengiamųjų darbų neteisėtai veiklai organizuoti ir vykdyti atlikimas, šios veiklos valdymas ir kitokie veiksmai, rodantys didesnę veikos pavojingumą⁸⁶. Versliškumas kaip baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus iš esmės reiškia didesnę neteisėtos ūkinės, profesinės ar kitokios veiklos mastą (ir pavojingumą), kuri galėtų rodyti išvystyta neteisėto verslo infrastruktūra, platūs ryšiai (pvz., su tiekėjais), aktyvi teikiamų paslaugų vartotojų paieška, samdomų darbuotojų buvimas, didelių organizacinių pastangų poreikis verslui vykdyti⁸⁷. Būtent organizuotumas, stipri struktūra gali sukelti didelių nemalonumų tiek valstybės, tiek visuomenės interesams. Suprantama, kad itin kruopščiai paruoštas „neteisėtas mechanizmas“, kuris yra detalizuotas kiekvienoje paprasčiausioje detalėje, sukels rimtesnius padarinius, atsižvelgiant tiek į kokybiškai užmaskuotas daromas veikas, kad jas teisėsaugos atstovams bus sunku išanalizuoti, tiek atsižvelgus iš atstatymo prizmės. Tai pagrindžia ir veikos didesnę pavojingumą, natūralu, kad ir valstybė turi imtis griežtesnių priemonių tam, kad galėtų efektyviai užkirsti kelią daromiems nusikaltimams. Suprantama, kad nagrinėjant versliškumo aspektą būtina vertinti visumą aplinkybių, o ne tik kelias konkrečias, kadangi visuma aplinkybių leis teismui tinkamai atskleisti daromos nusikalstamos veikos pavojingumą ir leis tinkamai įvertinti, ar taikant administracinės teisės priemones būtų pažeisti proporcingumo ir nepakankamumo principai. Bet tuo pačiu svarbu užtikrinti ir asmenų teisių apsaugą, kadangi teismai, subjektyviai vertindami bylai reikšmingas aplinkybes, gali netinkamai nustatyti tiek versliškumo aspektą, tiek kitas reikšmingas bylai aplinkybes, kurios pateisins ar paneigs baudžiamosios teisės priemonių taikymą tam tikru atveju. Kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, kad nenustačius pačios veiklos vykdymo neteisėtumo, taip pat šios veiklos ir pajamų slėpimo nuo mokesčių administratoriaus fakto, prokuroro argumentai, susiję su neteisėtos veiklos stambiu mastu ir / ar versliškumu, netenka teisinės reikšmės. Jie turėtų teisinę reikšmę, sprendžiant, ar neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla neturint licencijos

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218-1073/2020.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2022 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2022.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-697/2016.

(leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu turi būti vertinamas kaip administracinis nusižengimas (ANK 127 straipsnis) ar kaip nusikalstama veika. Nes būtent šių požymių – versliškumo ir / ar stambaus masto, nustatymas leidžia atriboti administracinę atsakomybę nuo baudžiamosios. Nenustačius inkriminuotos veikos neteisėtumo, nėra pagrindo vertinti, ar ji buvo vykdoma versliškai arba stambiu mastu. Dėl šios priežasties šie kasacinio skundo argumentai neaptariami, taip pat atmetami prokuroro argumentai, kad apeliacinės instancijos teismas neatsakė į analogiškus apeliacinio skundo argumentus⁸⁸. Teismų praktikoje versliškumas, kaip vertinamasis požymis, apibrėžiamas gan plačiai ir ne visai tiksliai, kadangi nenustato konkretaus sąrašo veiksmų, kurie patektų į versliškumo, kaip kriterijaus, ribas, o palieka galimybę plėsti versliškumo apimtį. Kasacinis teismas vienoje nutartyje pažymėjo, kad versliškumo požymis veikoje nustatomas konstatavus, kad ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla užsiimama sistemingai ar nuolat (paprastai ne mažiau kaip tris kartus) ir tokia veikla yra nuolatinis pagrindinis ar reikšmingas papildomas kaltininko pajamų ar pragyvenimo šaltinis⁸⁹. Versliškumas suvokiamas kaip kriterijus, rodantis didesnę nusikalstamos veikos pavojingumą negu pažeidimo, užtraukiančio administracinę atsakomybę (ANK 127 straipsnis), jis negali būti identifikuojamas vien pagal padarytų pažeidimų skaičių, veikos pastovumą, pajamų dydį ar sistemingumą, o identifikuojamas ir pagal kitus požymius, rodančius didesnę veikos pavojingumo laipsnį (parengiamųjų darbų neteisėtai komercinei ar kitokiai veiklai organizuoti ir vykdyti atlikimas, šios veiklos valdymas ir kitokie veiksmai). Versliškumas kaip baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus iš esmės reiškia didesnę neteisėtos ekonominės veiklos mastą, kiek tai nesutampa su stambaus masto kriterijumi. Kiekvienu atveju šis požymis nustatomas individualiai, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes⁹⁰. Kasacinės instancijos teismo praktikoje pabrėžiama, kad, įvertinus versliškumo kriterijaus neapibrėžtumą, baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą ekonominę veiklą pagal šį kriterijų visada turi būti pagrįsta teismo vidiniu įsitikinimu dėl tokios neteisėtos veiklos didesnio pavojingumo ir administracinės atsakomybės nepakankamumo ir neproporcingumo⁹¹. Kas automatiškai suteikia teismams galimybę plėsti arba kaip tik

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130-976/2018.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-490/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-697/2016.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2025 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-42-976/2025.

siaurinti baudžiamosios ar administracinės teisės ribas. Autoriaus nuomone, tai yra gan kebli situacija ultima ratio aspektu, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju turi būti individualiai nustatomas versliškumo kriterijus, tai sukuria prielaidą atsirasti teisės spragai bei trukdo nusistovėti nuosekliam versliškumo kriterijaus aiškinimui bei taikymui.

Apibendrinant galima teigti, kad administracinės nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo atriboja versliškumo ir / ar stambaus masto požymiai. Nenustačius šių požymių baudžiamoji atsakomybė negalima. Tačiau galima įžvelgti, kad versliškumo kriterijus nėra iki galo atskleistas. Šiuo metu vyraujanti teismų praktika pabrėžia, kad teismai individualiai kiekvienu konkrečiu atveju turi nustatyti versliškumo požymį, atsižvelgus į teismų praktikoje nustatytas gaires. Tinkamam ultima ratio principo užtikrinimui, turi būti nustatytas išsamesnis sąrašas vertinimo kriterijų, į kuriuos atsižvelgęs teismas, pritaikytų juos bylos aplinkybių visumoje. Taip formuojant nuoseklią teismų praktiką.

3.3. Valstybės taikomų priemonių transporto priemonės vairuotojui būnant neblaiviam ypatumai ultima ratio principo kontekste

Transporto priemonės vairavimas apskritai yra didesnio pavojingumo veikla, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.270 straipsnyje. Taip pat svarbu pastebėti, kad ne viskas priklauso vien tik nuo vairuotojo veiksmų, kelyje slypi aibę nenumatytų aplinkybių, reiškinių, kurie gali sukelti itin rimtus padarinius. Laukiniai gyvūnai, žmonės bėgantys, einantys per kelią ne tam skirtose vietose, kitų vairuotojų nenuspėjamas elgesys kelyje ir pan. didina riziką kilti eismo įvykiams, kurių sukeltus padarinius gali būti itin sunku ar net gi neįmanoma atstatyti į prieš eismo įvykį buvusią padėtį. Todėl sutiktina, kad vairuotojai kelyje turi būti itin atidūs, susikonzentravę į vairavimą ir neužsiimti pašaline veikla vairavimo metu. Pabrėžtina, kad eismo keliais tvarką visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje nustato Kelių eismo taisyklės (toliau – KET)⁹². Vis dėl to vairuotojo atidumas, koncentracija ir taisyklių laikymasis priklauso labai stipriai nuo jo valios. Vairuotojas, paveiktas tam tikrų medžiagų, visai skirtingai reaguoja į įvykius kelyje, dingsta baimės, atidumo jausmas, natūralu, kad valstybė privalo reaguoti į vairuotojo netinkamą elgesį kelyje, ypač kai jis yra paveiktas psichotropinių ir (ar) narkotinių medžiagų, kas smarkiai paveikia jo budrumą ir sukelia papildoma rizika eismo įvykiui atsirasti. Atsižvelgus į oficialias statistikas ir Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenis galima pastebėti, kad, pavyzdžiui, Lietuvoje 2021 m. eismo

⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl kelių eismo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, 7-263.

įvykių metu kelyje buvo sužaloti 498 asmenys, iš kurių 46 žuvo, o net 333 eismo įvykiuose sužeisti asmenys buvo būtent dėl neblaivaus asmens kaltės. Ši ydinga praktika kartojasi metai iš metų, nes 2022 m. duomenimis eismo įvykių metu buvo sužeisti net 465 asmenys ir net 327 eismo įvykiuose neblaivūs asmenys pripažinti kaltais. Daugiau nei pusę eismo įvykių yra kilę dėl neblaivaus vairuotojo kaltės. Nors 2023 m. ir 2024 m. sužeistųjų skaičius ženkliai sumažėjo, bet neigiama prasme stulbinantys duomenys išliko, kadangi 2023 m. duomenimis iš 261 eismo įvykių, kuriuose buvo sužeisti asmenys net 223 eismo įvykiai buvo sukelti dėl neblaivaus asmens kaltės, o 2024 m. iš 276 eismo įvykių, neblaivūs asmenys kaltais pripažinti net 234⁹³. Atsakomybė už vairavimą neblaiviam yra numatyta tiek baudžiamojoje, tiek administracinėje teisėje. O tiksliau ANK 422 str. 5 d. yra įtvirtinta, kad transporto priemonių vairavimas, kai tai daro neblaivūs (ne mažiau negu 0,41 promilės, bet ne daugiau negu 1,5 promilės) ar apsvaigę nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vairuotojai, taip pat apsvaigimo patikrinimo vengimas arba alkoholio (nustatytas ne mažiau negu 0,41 promilės neblaivumas), narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas iki patikrinimo užtraukia baudą vairuotojams nuo aštuonių šimtų iki vieno tūkstančio vieno šimto eurų⁹⁴. Bei to pačio straipsnio 4 d. yra nustatyta ir kvalifikuota sudėtis, kurioje įtvirtinta, kad transporto priemonių vairavimas, kai tai daro pradedantieji vairuotojai būdami neblaivūs (daugiau kaip 0 promilių, bet ne daugiau negu 0,4 promilės), užtraukia baudą vairuotojams nuo dviejų šimtų trisdešimt iki trijų šimtų eurų⁹⁵. 2017 m. BK buvo įtvirtintas 281¹ straipsnis, kuriame nurodoma, kad tas, kas vairavo motorinę transporto priemonę, traktorių ar savaeigę mašiną arba mokė praktinio vairavimo būdamas neblaivus, kai jam nustatytas 1,51 ir daugiau promilių neblaivumas, arba vengė neblaivumo patikrinimo, kai jam buvo nustatyti neblaivumo požymiai, arba vartojo alkoholį po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo ir jam nustatytas 1,51 ir daugiau promilių neblaivumas, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Suprantama, kad toks veikos kriminalizavimas yra siejamas su vairuotojui nustatytu girtumo laipsniu. Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatyme nustatyta, kad neblaivumas – tai etilo alkoholio vartojusio asmens būseną, kai šio alkoholio koncentracija biologinėse organizmo terpėse (iškvėptame ore, kraujyje, šlapime, seilėse ar kituose organizmo

⁹³ Valstybės duomenų agentūra (2026-02-13). *Kelių eismo įvykiai dėl neblaivių asmenų kaltės* [interaktyvus]. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=973f1eb5-1629-4cdb-a0c3-f1eb5ce5cd04#/>.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216.

⁹⁵ *Ibid*

skysčiuose) viršija įstatymų nustatytą leidžiamą normą⁹⁶. Suprantama, kad toks kriterijus gan aiškiai nustato ir atriboja baudžiamąją teisę nuo administracinės, kadangi Lietuvoje asmenų, vairuojančių transporto priemonės, iškvėptame ore, kraujyje, šlapime, seilėse ar kituose organizmo skysčiuose leidžiama didžiausia etilo alkoholio koncentracija vairavimo metu yra 0,4 promilės. Vis dėlto, kai kuriems vairuotojams taikomi kitokie reikalavimai, pavyzdžiui, pradedantieji vairuotojai laikomi neblaiviais, kai etilo alkoholio koncentracija jų iškvėptame ore, kraujyje, šlapime, seilėse ar kituose organizmo skysčiuose yra daugiau kaip 0 promilių⁹⁷. Natūralu, kad viršijus baudžiamajame kodekse įtvirtintą promilių ribą bus taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tad šis reikalavimas imperatyviai nustato, kokių teisės priemonių reikėtų imtis, nustatčius konkretų promilių skaičių. Tačiau, negalima visiškai įsitikinti, kad toks atribojimas nepažeis ultima ratio principo koncepto. Kadangi vien promilių tikslumu vadovautis negalima, nes sunku įžvelgti skirtumą tarp 1,5 promilių ir 1,51 promilių ar tarp 0,4 promilių ir 0,41 promilių. Taip pat yra neįmanoma nustatyti tiksliai asmens girtumo eismo įvykio padarymo metu. Pavyzdžiui, kasacinis teismas vienoje nutartyje pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas, priimdamas išteisinamąjį nuosprendį, rėmėsi prielaidomis, paremtomis matematiniais skaičiavimais, neva jeigu per 17 minučių nuo pirmojo iki antrojo matavimo alkotesteriu A. K. girtumo laipsnis padidėjo 0,23 promilės, tai per 22 minutes nuo paskutinio vairavimo fakto iki pirmojo matavimo alkotesteriu A. K. girtumas turėtų padidėti 0,3 promilės ir galėtų būti 1,51 promilės. Tačiau kasacinis teismas konstatavo, jog transporto priemonės vairavimas esant neblaiviam kelia grėsmę ne tik eismo saugumui, bet ir asmenų gyvybei, sveikatai ir turtui. Atsižvelgiant į tai, kad retrospektyviai nustatyti asmens neblaivumo laipsnį nėra galimybės (tai patvirtino ir teismo medicinos ekspertai), taip pat įvertinant šioje byloje nustatytas aplinkybės manytina, kad nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismo reikalavimas nustatyti asmens neblaivumo laipsnį būtent vairavimo metu iš esmės suteikia galimybę išvengti atsakomybės ir atitinkamai formuotis nebaudžiamumo jausmui⁹⁸. LAT formuojamoje teismų praktikoje galima įžvelgti, kad vairavimas nesiejamas su nuvažiuotu atstumu, nėra privalomai sietinas ir su automobilio vidaus degimo variklio, kuriuo varoma transporto priemonė, užvedimu, be to, ši norma gali būti taikoma vien konstatavus, kad transporto priemonė judėjo valdoma asmens⁹⁹. Taip pat teismų praktikoje yra pabrėžta, kad net jei

⁹⁶ Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymas. 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2043. *Valstybės žinios*, 2000, 93-2883.

⁹⁷ LEVON, Justyna, RAGLEWSKI, Janusz, MEŠKA, Arūnas (2024). Baudžiamoji atsakomybė už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Lietuvos ir Lenkijos patirtis: teisinės lyginamosios įžvalgos. Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis, p. 397 [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.16>.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-813/2026.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. BIK-7/2023.

asmuo pradėjo gerti iškart po eismo įvykio, nors ir eismo įvykio metu jis buvo blaivus, taip pat gali būti taikoma atsakomybė, pagal nustatytą girtumo kiekį¹⁰⁰.

Galima matyti, kad teismai atsižvelgia ne tik į neblaivumą, bet ir kitas reikšmingas aplinkybes, leidžiančias identifikuoti padėtį. Vienareikšmiškai, tai nepilnai atsako į visus neaiškius klausimus, susijusius su taikoma atsakomybės rūšimi. Natūralu, kad ir praktikoje dažnai kyla klausimai susiję su ultima ratio. Kaip ir minėta anksčiau, autoriaus nuomone, vairavimas būnant neblaiviam yra itin pavojinga veikla, nuo kurios priklauso ne tik aplinkinių gyvybės, bet ir visuomeninė rimtis ir saugumas. Todėl atsakomybė turi būti ne tik proporcinga, bet ir realiai paveikianti nusikaltusio asmens padėtį. Kaip matyti iš praktikos, tiek teisių atėmimas, tiek didelės baudos, nepakankamai užkerta kelią nusikaltėliams vairuoti, nes jie tai daro paprasčiausiai ir neturėdami teisėto pagrindo. Kiekvieną kartą nusikaltėliai tiesiog rizikuoja, kad jų nesustabdytų pareigūnai, o jei ir būna sustabdyti, dažniausiai reido metu, tikrinamas tik blaivumas, be papildomų asmens ir (ar) jo vairuojamos transporto priemonės patikrų. Akivaizdžiai yra matoma, kad taikomos teisinės priemonės yra neefektyvios. O doktrinoje vyrauja nuomonė, kad Lietuvoje laisvės atėmimas yra laikomas ultima ratio priemone¹⁰¹. Atsižvelgiant į tai, galima suprasti, kad teismai, skirdami nusikaltėliui laisvės atėmimo bausmę taiko tik kraštutiniais atvejais, o pirmumą taiko kitoms ANK ar BK įtvirtintoms sankcijoms. Vis dėlto, autoriaus nuomone, šiuo konkrečiu atveju ultima ratio principas veikia atvirkščiai, tai yra ne valstybės ir visuomenės naudai, o būtent nusikaltėliui, kadangi dažniausiai taikomų bausmių neefektyvumas ir pernelyg atsainus nusikaltėlio teisių suvaržymas leidžia jam toliau vykdyti nusikalstamas veikas be papildomų valstybės taikomų apribojimų.

3.4. Skolininko nesąžiningumo konstatavimas baudžiamosios ir civilinės teisės kontekste

Atsižvelgus į šių dienų aktualijas bei galiojančią CK redakciją bei formuojamą teismų praktiką, galima įsitikinti, kad civiliniai teisiniai santykiai vis sudėtingėja, kas lemia vis artimesnius ryšius su baudžiamąja teise. Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad šios dvi teisės šakos reguliuoja iš esmės skirtingas teisės sritis ir neturėtų viena su kita susikirsti, bet labiau išanalizavus šių teisės šakų saugomus teisinius gėrius, galima pastebėti panašumų. Ir kartais net gali pasirodyti, kad baudžiamoji teisė per daug kišasi į civilinės

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 276-387/2022.

¹⁰¹ LEVON, Justyna, RAGLEWSKI, Janusz, MEŠKA, Arūnas (2024). Baudžiamoji atsakomybė už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Lietuvos ir Lenkijos patirtis: teisinės lyginamosios įžvalgos. Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis, p. 406 [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.16>.

teisės reguliuojamą sritį, kas iš esmės pažeidžia baudžiamosios teisės kaip krašutinės priemonės konceptą. Bet natūralu, kad baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis galima efektyviau užtikrinti tas pažeistas asmens teises, kurių atstatymas civilinės teisės priemonėmis būtų pernelyg sunkus ar net neįmanomas. Šių teisės šakų santykis ypač yra reikalingas nagrinėjant teisinės situacijas, kai jose dalyvauja nesąžiningas skolininkas. Būtent šiuo konkrečiu atveju yra pažeidžiamos subjektinės turtinės teisės ar interesai, kas iš vienos pusės parodo, kad turi būti remiamasi būtent civilinės teisės taikomomis priemonėmis, nes turtiniai teisiniai santykiai, sutarčių laikymasis yra reguliuojamas būtent civilinės teisės priemonėmis. Tačiau doktrinoje yra laikomasi nuomonės, kad norint įsitikinti, kad būtent šiuo konkrečiu atveju baudžiamosios teisės priemonės būtų pernelyg apsunkinančios ir neproporcingos, reikia atsakyti į klausimą, ar pažeidėjui turėtų būti taikytina tik civilinė atsakomybė, ar kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė, taip pat svarbu nustatyti ar padaryto pažeidimo aplinkybės turėtų būti tiriamos taikant baudžiamojo proceso priemones, kas suteiktų papildomą pagalbą nukentėjusiajam atkuriant jo pažeistas teises ir interesus¹⁰², bet tuo pačiu labiau suvaržytų kaltininko teises ir pareigas. Autoriaus nuomone, svarbu įvertinti proporcingumą tarp padaryto pažeidimo, nukentėjusiajam suteikiamų garantijų ir kaltinamajam taikomų suvaržymų apimtį.

Būtina suprasti, kad iš esmės kreditoriaus ir skolininko santykius reguliuoja CK. Būtent CK 6.1 str. yra įtvirtinta prievolės samprata apibūdinanti prievolę kaip teisinį santykį, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą. Suprantama, kad civilinė teisė nustato ne tik skolininko pareigą atlikti kažkokią naudą kreditoriaus atžvilgiu, bet ir nustato kreditoriaus galimybę ginti savo teises, skolininkui nesilaikant jo priimtų įsipareigojimų. CK 6.63 str. yra įtvirtinti atvejai, kai skolininkas laikomas pažeidusiu prievolę bei skolininko pareigą atlyginti visus kreditoriaus patirtus nuostolius. Taip pat CK 6.258 str. yra įtvirtinta, kad įstatymai ar sutartis gali nustatyti, kad už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą kaltoji šalis privalo sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Todėl iš vienos pusės yra gan keista, kad civilinių teisinių priemonių gali ir neužtekti, norint tinkamai apsaugoti kreditorių, kadangi civilinė teisė numato ir apibrėžia tiek prievolės apimtį, tiek galimybes ginti savo pažeistas teises. Bet tuo pačiu civilinė teisė nereguliuoja pilnai visų teisinių gėrių, susijusių su skolininko nesąžiningumu, todėl būtent BK 208 str. yra įtvirtinta, kad tas, kas dėl savo sunkios ekonominės padėties ar nemokumo, kai akivaizdžiai grėsė

¹⁰² FEDOSIUK, Oleg (2006). Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. *Jurisprudencija*, 85(7), p. 72.

bankrotas, neturėdamas galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų patenkino tik vieno ar kelių iš jų reikalavimus arba užtikrino vieno ar kelių kreditorių reikalavimus ir dėl to padarė didelę turtinę žalą likusiems vienam ar daugiau kreditorių. Kaip matyti praktikoje neretai pasitaiko situacijų, kai skolininkas turi ne vieną ir ne du kreditorius, o atsiskaitęs su vienu ir tikėdamasis skelbti bankrotą, jis elgiasi nesąžiningai kitų kreditorių atžvilgiu, kas akivaizdžiai pažeistų likusių kreditorių interesus. LAT savo formuojamoje teismų praktikoje yra pasisakęs, kad kvalifikuojant kaltininko veiką kaip skolininko nesąžiningumą pagal BK 208 str. 1 d., reikia nustatyti, kad bendrovė ar kitas ūkio subjektas veikos padarymo metu: 1) buvo sunkioje ekonominėje padėtyje ar nemokūs, kai akivaizdžiai grėsė bankrotas, ir 2) neturėjo galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų¹⁰³. O kaltininko veiką kvalifikuojant kaip skolininko nesąžiningumą pagal BK 208 str. 2 d., reikia nustatyti, kad bendrovė ar kitas ūkio subjektas veikos padarymo metu buvo sunkioje ekonominėje padėtyje ar nemokūs, kai akivaizdžiai grėsė bankrotas¹⁰⁴. Atsižvelgus į tai, galima suprasti, kad norint taikyti šį straipsnį, reikia nustatyti bent vieną alternatyvų požymį – arba kad yra sunkioje ekonominėje padėtyje, arba yra nemokūs ir jam akivaizdžiai gresia bankrotas. Taip pat yra nustatytas ir būtinasis požymis dėl didelės turtinės žalos padarymo kreditoriui. Atsižvelgus į aukščiau nurodytus kriterijus, galima daryti išvadą, kad baudžiamosios teisės priemonės, naudojamos kreditoriaus teisių apsaugai, turi būti taikomos tik tuo atveju, jei konkrečioje situacijoje yra nustatyti būtinieji ir alternatyvūs BK 208 str. požymiai, jei tokie požymiai nėra nustatomi, kreditorius savo teises ginti turėtų tik civilinės teisės priemonėmis, kitaip bus pažeistas ultima ratio principo konceptas. Natūralu, kad nagrinėjant skolininko nesąžiningumo klausimą baudžiamosios ir civilinės teisės kontekstu, svarbu atkreipti dėmesį į kaltės aspektą. CK 6.248 str. yra įtvirtinta, kad skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Baudžiamoji teisė, visiškai priešingai nei civilinė, reikalauja, kad kaltė, jos rūšis būtų nustatyta. Baudžiamoji teisė vadovaujasi nekaltumo prezumpcija ir reikalauja, kad ne tik, kad kaltė būtų įrodyta, bet vadovaujasi tuo, kad visi neaiškumai yra aiškinami kaltinamojo naudai. Būtent todėl baudžiamąjį proceso metu taip svarbu nustatyti tikslus, motyvus ir kitas reikšmingas aplinkybes, leidžiančias įvertinti kaltinamojo kaltę ir tyčios apimtį. LAT vienoje iš savo nutarčių yra nurodęs, kad norint taikyti BK 208 str., reikėtų atsižvelgti ar šiame straipsnyje įtvirtinti veiksmai yra laikomi nusikalstamais kiekvienu konkrečiu atveju,

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-697/2019; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25-693/2019.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151-495/2023.

svarbu pabrėžti ir įvertinti ir tai, kad ar šie veiksmai buvo piktavališki ar nulemti ekonominio būtinumo, ar jie buvo atliekami sąmoningai kenkiant kreditorių interesams, ar, priešingai, siekiant šiuos interesus apsaugoti, ar tokie veiksmai buvo daromi dėl savanaudiškų paskatų ar siekiant pozityvių tikslų, pavyzdžiui, susijusių su siekiu apsaugoti (ar nepabloginti) kreditorių ir (ar) bendrovės interesus¹⁰⁵. Teismas yra pabrėžęs, kad padaryta veika, kad ji būtų laikoma nusikalstama, ne tik turi formaliai atitikti BK 208 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nusikaltimo sudėtį, bet ir būti pavojinga. Turi būti įvertinta, ar padarytos veikos pavojingumas yra pakankamas, kad ji būtų pripažinta nusikalstama veika, ar ji pagal savo pavojingumą laikytina mažiau pavojingu teisės pažeidimu (pvz., administraciniu nusižengimu, civiliniu deliktu). Paminėtina ir tai, kad BK 208 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma negali būti taikoma automatiškai dėl kiekvieno fakto, kai akivaizdžiai gresiant bankrotui ir neturint galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų patenkinamas tik vieno (keleto) iš jų reikalavimas taip padarant turtinę žalą likusiems kreditoriams, nes šiuo atveju kreditorių teisėtų interesų užtikrinimas esant skolininko nesąžiningumui pirmiausia yra ne baudžiamosios teisės, bet civilinės teisės normų uždavinys. Sprendžiant, ar skolininko nesąžiningumas laikytinas nusikaltimu ar tik civiliniu deliktu, turi būti įvertina objektyvių ir subjektyvių šios veikos požymių, nuo kurių priklauso veikos pavojingumo laipsnis ir pobūdis, visuma¹⁰⁶. Taip pat yra nustatyta, kad skolininko nesąžiningumo pavojingumui, kartu ir šios veikos kaip nusikaltimo atirbojimui nuo civilinio delikto itin didelę reikšmę turi subjektyvieji jos požymiai. BK 208 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nusikaltimas yra tyčinis – padaromas arba tiesiogine, arba netiesiogine tyčia. Kaltininkas, tenkindamas (užtikrindamas) vieno ar kelių kreditorių reikalavimus, suvokia, kad bendrovei akivaizdžiai gresia bankrotas ir kad nėra galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų, taip pat suvokia, kad tenkinant (užtikrinant) šių kreditorių reikalavimus bus padaryta turtinė žala likusiems kreditoriams, ir nori šios žalos (tiesioginė tyčia) ar sąmoningai jai leidžia atsirasti (netiesioginė tyčia) <...> motyvai, tikslai BK 208 straipsnio 1 dalies dispozicijoje nėra tiesiogiai nurodyti kaip būtinieji šios nusikalstamos veikos požymiai, tačiau jie turi pakankami svarbią reikšmę sprendžiant civilinės ir baudžiamosios atsakomybės už skolininko nesąžiningumo atirbojimo klausimus¹⁰⁷. Atsižvelgus į anksčiau minėtą kasacinio teismo nutartį, galima įsitikinti, kad teismas suformavo papildomus kriterijus, leidžiančius efektyviau išanalizuoti asmens tyčios kryptingumą. Vertėtų paminėti, kad būtent veiksmų piktavališkumas, veiksmai skirti

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-181-895/2015.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

pakenkti kreditorių interesams, veiksmų savanaudiškumas yra būtent tie reikšmingi kriterijai, kurie leidžia ne tik tinkamai išanalizuoti ir užtikrinti tinkamą teisinio gėrio apsaugą, bet ir papildomai užkerta kelią nepateisinamam ir pernelyg dažnam baudžiamosios teisės naudojimui, kas padeda užkirsti kelią ultima ratio principo pažeidimui ir užtikrinti veiksmingesnę asmens teisių apsaugą. Kasacinio teismo praktikoje yra pažymėta, kad tam, jog padaryta veika būtų laikoma nusikalstama, ne tik turi formaliai atitikti BK 208 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nusikaltimo sudėtį, bet ir, kaip minėta, būti pavojinga. Ar padarytos veikos pavojingumas yra pakankamas, kad ji būtų pripažinta nusikalstama veika, ar ji pagal savo pavojingumą laikytina mažiau pavojingu teisės pažeidimu (pvz., administraciniu nusižengimu, civiliniu deliktu), sprendžiama atsižvelgus ne tik į padarytos žalos dydį, bet ir į subjektyvius veikos požymius¹⁰⁸. Vienoje iš LAT nutarčių buvo nustatyta sunki juridinio asmens (skolininko) ekonominė padėtis bei tai, kad juridinis asmuo neturi galimybių atsiskaityti su visais 98 kreditoriais. Bylos nagrinėjimo metu taip pat buvo nustatyta, kad juridinio asmens vadovas suvokdamas, kad įmonei gresia bankrotas, pasirašė keturšalį susitarimą dėl tarpusavio užskaitos, kurio pagrindu vienam iš kreditorių sumažino skolą ir taip sumenkino kitų kreditorių galimybes atgauti savo skolas. Dėl neteisėtų įmonės vadovo veiksmų kreditoriai patyrė turtinę žalą. Nagrinėjant bylą buvo nustatyta, kad skolininko nusikalstami veiksmai pasireiškė tiesiogine tyčia, nes juridinis asmuo ilgalaikio turto neturėjo, o kreditoriui, su kuriuo buvo sudarytas susitarimas, buvo perduotas beveik visas įmonės likvidus turtas. Teisėjų kolegija konstatavo, kad įmonės vadovo veiksmai buvo piktavališki, atlikti sąmoningai kenkiant kreditorių interesams, padaryti dėl savanaudiškų paskatų, todėl jo veika teisingai kvalifikuota pagal BK 208 str. 1 dalį¹⁰⁹. Kitu atveju, įmonės direktorė buvo išteisinta pagal BK 208 str., kadangi jos veiksmuose nebuvo nustatyti kriterijai, leidžiantis taikyti baudžiamąsias priemones. Šiuo konkrečiu atveju direktorė žinodama apie bendrovės sunkią ekonominę padėtį, žinodama, kad bendrovei grėsė bankrotas, neturėdama galimybės patenkinti visų kreditorinių reikalavimų sudarė sandorius dėl mokestinių nepriemokų perėmimo bei sutartį dėl skolos perleidimo, taip patenkindama 7 kreditorių reikalavimus ir dėl to likusiems kreditoriams padarydama didelę turtinę žalą. Teisėjų kolegija pasisakė, kad įmonės direktorės sudaryti sandoriai buvo nulemti ekonominio būtinumo, siekiant atsiskaityti su kreditoriais, vykdyti prisiimtus įsipareigojimus, taipogi ir galbūt išvengti šios bendrovės bankroto, todėl konstatavo, jog kasatorės veiksmuose nebuvo nustatyta jos tyčia ir kitos reikšmingos

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308-648/2019.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476-677/2015.

aplinkybės, būtinos, norint taikyti BK 208 str.¹¹⁰. Atsižvelgus į teismų praktiką galima įsitikinti, kad teismai kiekvienu konkrečiu atveju, siekia išsiaiškinti veiksmų kryptingumą ir jų pobūdį, būtent nuo to priklauso ar galima taikyti BK 208 str. Turi būti nustatyti subjektyvieji ir objektyvieji požymiai, parodantys veikos ir asmens, dariusio nusikalstamą veiką, pavojingumą.

Taigi, viską apibendrinant, galima teigti, kad kreditoriaus interesai nuo skolininko nesąžiningumo yra saugomi tiek baudžiamosios, tiek civilinės teisės priemonėmis. Suprantama, kad šios dvi skirtingos teisės šakos tarpusavyje nekonkuruoja, o kaip tik – užtikrina efektyvų pažeistų kreditoriaus teisių atstatymą. Kaip jau minėta, baudžiamoji teisė kaip kraštutinė priemonė, turi būti taikoma tik įvertinus, ar taikomos baudžiamosios priemonės bus proporcingos padarytam neteisėtam elgesiui. Natūralu, kad baudžiamosios teisės taikymui nesąžiningo skolininko atveju yra nustatyti papildomi reikalavimai, kurių buvimas parodo tiek skolininko, tiek pačios nusikalstamos veikos didesnę pavojingumą.

3.5. Nedidelio narkotikų kiekio dekriminalizavimo procesas ultima ratio kontekste

Aktualioje BK redakcijoje yra įtvirtinta, kad baudžiamas tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeną ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti. Nedidelio narkotikų kiekio sąvoka nėra įtvirtinta BK, taip pat sutiktina, kad nedidelio kiekio apibrėžimas skirtingų narkotinių medžiagų kontekste yra skirtingas, kadangi ir jų poveikis, mirtina dozė yra skirtingos. Todėl suprantama, kad kiekvienos narkotinės medžiagos nedidelio kiekio apibrėžimo įtraukimas į BK labai smarkiai apsunkintų baudžiamąjį įstatymą. Todėl buvo priimtas sprendimas visų narkotinių medžiagų kiekius surašyti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakyme. Nors šis įsakymas neturi įstatymo galios ir yra privalomas tik nustatant narkotinių medžiagų kiekius, tačiau praktikoje teismai dažnai vadovaujasi šiuo įsakymu priimdami nuosprendį. Įsakyme yra nurodyta, kad nedidelis kiekis aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas) nedidelis kiekis yra 100 g, tenociklidino (TCP) nedidelis kiekis yra 0,001 g, kokaino (ang. *Cocaine*) nedidelis kiekis yra 0,2 g, o kanapių (antžeminių dalių) (ang. *Cannabis plant*) yra 5 g¹¹¹. Galima įsitikinti, kad šios šiame moksliniame darbe išvardintos medžiagos ir kitos, esančios įsakyme, turi skirtingas sudedamąsias dalis, kurių tiek poveikis, tiek veiksmingumas yra kardinaliai skirtingas. Suprantama, kad valstybės

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-404-895/2015.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2023 m. lapkričio 9 d. įsakymas Nr. V-1161 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos ministro įsakymo 2003 m. balandžio 23 d. įsakymo Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ pakeitimo“. TAR, 2023, 21803.

kaip siekis yra apsaugoti visuomenę, jų sveikatą, sumažinti priklausomybių skaičių, todėl narkotinių medžiagų uždraudimas BK, autoriaus nuomone, pateisinamas, proporcingas ir nepažeidžia ultima ratio principo. Suprantama, kad narkotikų dekriminalizavimas labai smarkiai pakeltų jų vartojimą, šešėlinę prekybą, iš ko galėtų išsivystyti neramumai valstybės viduje, kas lemtų didesnę kitų nusikaltimų darymą. Tačiau vertėtų paminėti, kad BK 259 str. 2 d. sankcijoje numatytos bausmės yra viešieji darbai arba bauda, laisvės apribojimas ir areštas. O nenustačius nedidelio kiekio, bet nustatius kitas reikšmingas aplinkybes bus taikomas BK 259 str. 1 d., kuriame jau yra įtvirtintos žymiai sunkesnės bausmės, t. y. viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas arba laisvės atėmimas iki dvejų metų. O tuo metu ANK 71 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo arba už administracinių nusižengimų <...> padarymą sulaikytų ir apsvaigimu nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų įtariamų asmenų vengimas pasitikrinti dėl apsvaigimo užtraukia baudą nuo trisdešimt iki vieno šimto penkiasdešimt eurų. Atsižvelgus į šių straipsnių sudėtis, galima įsitikinti, kad įstatymų leidėjas itin smarkiai sieja taikomą bausmę su narkotinių medžiagų kiekiu, rastu pas kaltinamąjį. Aplinkybė, kad pas kaltinamąjį rastas nedidelis kiekis, daro gan svarbią įtaką teismo sprendimui taikyti privilegijuojančią normą ir automatiškai skirti švelnesnę bausmę. Bet vien šiuo aspektu, jau galima įžvelgti kelias aplinkybes, kurios tarpusavyje susikerta. Pavyzdžiui, asmuo įsigijęs 10 g. kanapių asmeniniam vartojimui privačioje gyvenamojoje erdvėje, nedarant poveikio tretiesiems asmenims bei nenustačius tikslo platinti bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 str. 1 d. Pagavus asmenį esant identiškoms aplinkybės tik su 5 g. kanapių, jis bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 str. 1 d. Suprantama, kad šiuo konkrečiu pavyzdžiu įtaka bausmės parinkimui turės būtent kiekis narkotinių medžiagų. Autoriaus nuomone, vertėtų sunerimti dėl ultima ratio principo pažeidimo, kadangi šiuo konkrečiu atveju asmens veiksmuose nėra pastebimas didesnis pavojingumas, kadangi nėra nustatytas tikslas platinti. Vien rėmimasis tik narkotinių medžiagų kiekiu apsunkina asmens padėtį ir paskirta bausmė už didesnę kiekį pernelyg neproporcingai suvaržys jo teises.

Narkotikų vartojimas gali sukelti padidėjusią lytiniu keliu plintančių ligų riziką, savižudybę, darbo, mokyklos ir šeimos problemas ir kitus sunkias pasekmes¹¹². Autoriaus nuomone, narkotinės medžiagos paveikia asmens psichiką, nervų sistemą ir sukelia kitas neigiamas pasekmes žmogaus organizmui. Pabrėžtina, kad narkotikų ir psichiką veikiančių

¹¹² Apollo Hospitals (n.d.). *Kaip piktnaudžiavimas narkotikais veikia jūsų smegenis?* [interaktyvus]. <https://www.apollohospitals.com/lt/diseases-and-conditions/how-does-drug-abuse-affect-your-brain>.

medžiagų vartojimas gali lemti nepataisomus asmens organizmo transformavimus, todėl natūralu, kad valstybė, gindama savo piliečius, jų sveikatą, privalo kontroliuoti narkotikų judėjimą ir jų plitimą valstybės viduje. Bet šiuo konkrečiu aspektu vertėtų atkreipti dėmesį į baudžiamosios teisės priemonių taikymą asmenims patiems vartojantiems narkotines medžiagas be tikslo jas platinti. Kadangi galima sutikti, kad vartodami narkotikus asmenys didžiausią neigiamą poveikį daro būtent patys sau, o ne aplinkiniams. Priklausomybė – sveikatos sutrikimas, liguistas polinkis kartoti tą patį veiksma ar vartoti tą pačią medžiagą neribotą kiekį kartų siekiant pasitenkinimo jausmo, nepaisant numatomų ar akivaizdžių neigiamų padarinių pačiam individui ar jo aplinkai¹¹³. Būtent tai pagrindžia, kad asmenys vartojantys narkotines ir psichotropines medžiagas turi sveikatos sutrikimų. Autoriaus nuomone, valstybė turėtų sutelkti visus resursus į pagalbą priklausomiems žmonėms, stengiantis išgydyti juos nuo priklausomybės ir iš naujo padedant jiems integruotis į visuomenę. Kadangi sunku patikėti, kad baudžiamoji atsakomybė ar teistumas šiuo metu veiks kaip atgrasomoji priemonė nuo narkotinių medžiagų vartojimo. Taip pat svarbu pabrėžti, kad resocializacija šiuo aspektu irgi nebus veiksminga, priklausomas asmuo yra sergantis asmuo, todėl jis gyvens idėja iš naujo pajusti malonumą, kurį jam suteikia narkotinių medžiagų veikimas, neatmeskime galimybės, kad įkalinimo įstaigoje jis taip pat ras būdų kaip patenkinti savo poreikius. Viena iš internetinių puslapių, kuris skatina narkotikų dekriminalizavimo idėja yra pasidalinta buvusių narkomanų istorijomis, kurios verčia susimastyti. Pavyzdžiui, vienas buvęs narkomanas teigia, kad 25 kartus buvo nuteistas už narkotikų vartojimą, o 26 kartą vietoje apkaltinamojo nuosprendžio jam buvo suteikta medicininė pagalba, po kurios pasak jo teistumai baigėsi. Suponuodamas visuomenei, kad priklausomybė bei narkotikų vartojimas yra liga, kurią reikia gydyti, o ne bausti¹¹⁴. Taip pat puslapyje yra pasidalinta ir vienos moters istorija, pasak jos apkaltinamasis nuosprendis dėl suktinės ir griežta bausmė atėmė jos sūnaus gyvybę, kadangi jis nesugebėjo susitaikyti, o jam buvo vos 19 m.¹¹⁵. Suprantama, kad griežta bausmė šios istorijos kontekste yra suprantama kaip baudžiamosios teisės taikoma priemonė, sukelianti teistumą ir kitus sunkius padarinius asmeniui. Bendrai aptariant šią problemą yra išskirta svarbi mintis, kad teistumą dėl disponavimo narkotikais be tikslo juos platinti turintys asmenys patiria ilgalaikės neigiamas pasėkmes, neproporcingas įvykdytam nusikaltimui. Jie susiduria su įvairiais apribojimais ekonominėje, ūkinėje ar darbinėje veikloje. Teistas žmogus gali prarasti galimybę siekti norimos karjeros (pavyzdžiui,

¹¹³ BARTOŠEVIČIENĖ, Valė (publikuota 2011-06-06, redaguota 2018-10-15). Priklausomybė. Iš: *Visuotinė Lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. <https://www.vle.lt/straipsnis/priklausomybe-1/>.

¹¹⁴ Jauna Banga (n.d.). *#IstieskRankaNeAntrankius* [interaktyvus]. <https://youngwave.lt/dekriminalizacija/>.

¹¹⁵ *Ibid*

įsidarbinti valstybinėje įmonėje), dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, gauti tam tikras licencijas (pavyzdžiui, įgyti orlaivio piloto licenciją), vykti į kai kurias užsienio šalis, įsivaikinti ir pan. Taip pat, tokie žmonės susiduria su jau minėta stigmatizacija ir diskriminacija. Visa tai glaudžiai susiję su psichikos sveikatos sutrikimais¹¹⁶. Suprantama, kad šią problemą įžvelgė ir dalis politikų, būtent buvo pateiktos įstatymo pataisos, keičiančios bausmes pagal BK į bausmes pagal ANK už nedidelį narkotinių medžiagų kiekį be tikslo platinti¹¹⁷. Narkotikų politika Lietuvoje iki šiol buvo paremta bausmėmis, o ne realia pagalba sergantiems priklausomybės liga asmenims. Mažas finansavimas gydymui, sunkiai prieinamos žemo slenksčio paslaugos, o dėl net menkausio kiekio narkotinių medžiagų disponavimo – kalėjimas ir galimybių išsivaduoti iš priklausomybės griaužtų sužlugdymas¹¹⁸. Pabrėžiama, kad baudžiamoji atsakomybė už narkotikų platinimą, disponavimą didesniu nei nedidelis kiekiu neturint tikslo platinti išlieka, kadangi šiais konkrečiais atvejais asmuo daro neigiamą intervenciją į visuomenę, skatina priklausomybių kiekį. Natūralu, yra ir kita medalio pusė, nemaža dalis politikų visgi yra sunerimę dėl narkotikų dekriminalizavimo, kadangi tai labai smarkiai išbalansuotų visuomenę ir rodytų netinkamą pavyzdį jaunajai kartai, kas galimai skatintų juos išbandyti narkotikus, o tai padidintų priklausomybių skaičių. Todėl jų keliamose internetinėse publikacijose galima įžvelgti ironiškų, bet tuo pačiu ir labai rimtų pasisakymų dėl bausmių švelninimo dėl narkotikų vartojimo. Kai kurie politikai laikosi pozicijos, kad kanapės, ekstazis, amfetaminas, metamfetaminas, LSD ir heroinas yra sunkūs narkotikai, kurie itin greitai sukelia priklausomybę, labai pavojingi sveikatai ir gyvybei. Todėl nedidelių kiekių narkotinių ir psichotropinių medžiagų dekriminalizacija greičiausiai lemtų prekybos narkotikais plėtrą ir, aišku, juos vartojančių asmenų skaičiaus augimą: juk net už tuos ypač pavojingus narkotikus būtų taikoma tik administracinė teisena. Teisėsauga būtų bejėgė. O baudos už narkotikų platinimą, būtų tiesiog juokingos¹¹⁹. Sutiktina, kad ši pozicija taip pat turi vietą teisinėje visuomenėje bei politikoje, kadangi iš tiesų laisvė ir žinojimas, kad bausmės tapo žymiai švelnesnės, gali sukelti paskatinti jau vartojančius asmenis tą daryti dažniau ir didesniais kiekiais, kas vargu ar sumažintų padarytų nusikalstamų veikų skaičių ir paskatintų priklausomų asmenų gydymąsi. Norint sekti vakarų pavyzdžiu, keisti požiūrį

¹¹⁶ Jauna Banga (n.d.). *#IstieskRankaNeAntrankius* [interaktyvus]. <https://youngwave.lt/dekriminalizacija/>.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimas (2021-02-02). *Seimo nario Mariaus Matijošaičio pranešimas: „Narkotikų dekriminalizacijos įstatymas. Ar bus atverta Pandoros skrynia?“* [interaktyvus]. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=40564&p_k=1&p_t=274629.

¹¹⁸ Morganadaniele.lt (n.d.). Narkotikų politikos reforma [interaktyvus]. <https://morganadaniele.lt/portfolio/narkotiku-politikos-reforma/>.

¹¹⁹ Social-demokratai (2021-07-02). Povilas Pinelis. Dekriminalizacija, arba kaip M. Danielė visus apsuko aplink pirštą [interaktyvus]. <https://www.lsdp.lt/straipsniai/partijos-naujienos/povilas-pinelis-dekriminalizacija-arba-kaip-m-daniele-visus-apsuko-aplink-pirsta/>.

į organinės kilmės svaigiąsias medžiagas, siekiant liautis bausti „už suktinę“, pakaktų BK padaryti išimtį tam tikrai grupei narkotinių medžiagų, pavyzdžiui, kanapėms. Esant pakankamai svariems argumentams, galima daryti ir platesnę išimtį, tarkime, „lengvosioms narkotinėms medžiagoms“, kuria būtų aiškiai sutarta, kad ši kategorija apima tik pačią mažiausią žalą darančias, sunkios priklausomybės nesukeliančios medžiagos¹²⁰. Taip pat nedidelio kiekio nedekriminalizavimo opozicija teigia, kad tarp gydymo ir dekriminalizacijos yra gan trapi riba, kadangi jų nuomone sergantys asmenys ir dabar turi galimybę kreiptis į sveikatos įstaigas, bet to nedaro, nes paprasčiausiai nemano, kad yra sergantys, o būtent naujų sveikatos įstaigų atidarymas reikalautų gan didelių ekonominių išteklių, nors tam ir nematyti poreikio. Sutiktina, kadangi šiuo metu nėra užfiksuotų rodiklių, kad šiuo metu veikiančios reabilitacijos įstaigos yra perpildytos, trūksta palatų, medikamentų ar kitų priemonių padėsiančių priklausomiems asmenimis. Natūralu, kad naujų įstaigų kūrimas, reikalautų ir naujų specialistų įdarbinimo, jų apmokymų, tai reikalauja papildomų išlaidų, todėl prieš pradedant šią programą suprantama, kad valstybė turėtų būti įsitikinusi reikalingumu.

Autoriaus nuomone, svarbu suprasti, kad ši teisinė spraga yra gan mažai plėtota, atsižvelgus į šių dienų aktualijas. Natūralu, kad klausimų yra daugiau nei atsakymų. Atrodo, kad valstybė yra pasirinkusi tokį gynybos bei apsaugos mechanizmą, kurio pagrindinis tikslas yra bet kokiais būdais atriboti visuomenę nuo medžiagų, galinčių paveikti asmens sąmonę. Šiuo aspektu situacija darosi gan panaši kaip Pietų Korėjoje, kur visa teisinė sistema yra statoma ir grindžiama baudžiamosios teisės priemonėmis. Baudžiamosios priemonės yra pačios griežčiausios, todėl yra viliamasi, kad tai atgrasys visuomenę. Bet atsižvelgus į šių dienų aktualijas, galima pastebėti, kad tai nėra veiksminga, o sukelti padariniai yra itin dideli ir sunkiai atstatantys padėtį į pradinį tašką, kas iš esmės rodo ultima ratio pažeidimą. Vertėtų pastebėti, kad nedidelio kiekio narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas be tikslo platinti, perkėlimas iš BK į ANK, taip pat atrodo rizikingas, kadangi niekas negali užtikrinti šio „ėjimo“ efektyvumo. Autoriaus nuomone, ši opi problema turėtų būti sprendžiama ne tik politikų įsitikinimais, bet ir pasikliaujant kitų specialistų pagalba. Tam tikrų tyrimų rezultatai galėtų parodyti realią padėtį visuomenėje, nustatyti problemas jau ne galutiniame etape, o jų pradžioje. Sutiktina su nuomone dėl BK pakeitimo, įtraukiant į jį privilegijuotą normą dėl vartojimo nedidelio kiekio narkotinių, psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti. Taip išlaikant šių veikų

¹²⁰ Social-demokratai (2021-07-02). Povilas Pinelis. Dekriminalizacija, arba kaip M. Danielė visus apsuko aplink pirštą [interaktyvus]. <https://www.lsdp.lt/straipsniai/partijos-naujienos/povilas-pinelis-dekriminalizacija-arba-kaip-m-daniele-visus-apsuko-aplink-pirsta/>.

baudžiamumą bei kuo įmanoma labiau sumažinus neproporcingų bausmių sąrašą. Taip pat vertėtų susimąstyti apie papildomų baudžiamojo poveikio priemonių įvedimą ar net papildant priverčiamųjų medicinos priemonių sąrašą. Bet tuo pačiu įstatymų leidžiamoji valdžia turėtų atsižvelgti į kitus straipsnius, susijusius su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, kadangi kaip matyti, šiai dienai yra gan kokybiškai išvystyta šešėlinė prekyba, kas lemia ir uždraustų medžiagų judėjimą valstybės viduje. Vertėtų susimąstyti apie atsakomybės už šių veikų padarymą griežtinimą, kadangi šiai dienai BK įtvirtintos sankcijos yra ne tokios efektyvios, kokių tikimasi. Svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp bausmės neišvengiamumo, kadangi tai yra veiksnys, kuris stabdo asmenis nuo šios nusikalstamos veikos darymo, t.y. nuo narkotinių medžiagų vartojimo, bet tuo pačiu proporcingai atsižvelgti į sukeltus padarinius asmeniui, kuris vartoja narkotines medžiagas. Taip pat svarbu nustatyti kriterijų sąrašą, pagal kurį būtų nustatomas veikos pavojingumas. Būtent tokie veiksniai sumažintų galimybę pažeisti valstybės saugomus gėrius, tuo pačiu padėtų mažinti priklausomybių skaičių, skatintų priklausomų asmenų integraciją į visuomenę ir padėtų apsaugoti asmenų teises ir laisves, nuo pernelyg neproporcingų bausmių.

Taigi, nagrinėjant nedidelio kiekio narkotinių ir psichotropinių medžiagų dekriminalizacijos klausimą ultima ratio aspektu, galima pastebėti, kad šiuo metu yra galiojanti labai griežta kontrolė, kas lemia gan rimtas pasekmes nusikaltusiam asmeniui. Natūralu, kad pati dekriminalizacija galimai sukeltų priklausomybių bei šešėlinės prekybos proveržį ir tai darytų didelę įtaką visuomenės sveikatai, jų saugumui. Valstybė turėtų stengtis rasti svarų kompromisą tarp narkotikų dekriminalizacijos ir taikomų bausmių. Valstybė neturėtų vadovautis vien siekiu sušvelninti bausmių, kadangi pati problema neišnyks, o galimai tik pastiprės. Todėl turėtų būti integruojami įvairūs užsiėmimai, socialinės veiklos, kad asmuo galėtų ne tik perlipti priklausomybės slenkstį, bet ir išvengti griežtų, neproporcingų bausmių, kurios galiausiai itin pažeis asmenų teises, kas trukdys asmens resocializacijai.

3.6. Mokesčių mokėtojo klausimai ultima ratio principo kontekste

Lietuvoje yra susiklosčiusi gan unikali mokesčio mokėtojo ir jam taikomų bausmių teisinė sistema. Jeigu šiame moksliniame darbe nagrinėjant skirtingo pobūdžio neteisėtus veiksmus buvo galima pastebėti, kad valstybės reakcija už šiuos veiksmus buvo įtvirtinta keliuose skirtinguose įstatymuose ir todėl buvo taikomos skirtingos sankcijos. Ne išimtis, mokesčio mokėtojo atsakomybė už skirtingo pobūdžio neteisėtus veiksmus taip pat yra

įtvirtinta skirtinguose įstatymuose, bet kas išties unikalų, kad šiuo atveju taikomos skirtingos sankcijos mokesčių mokėtojai už padarytus uždraustus veiksmus yra įtvirtintos net trijuose skirtinguose įstatymuose ir jam gresianti atsakomybė gali būti tiek civilinio, tiek administracinio, tiek baudžiamojo pobūdžio. Kas reiškia, kad netinkami mokesčių mokėtojo veiksmai gali sukelti skirtingą valstybės reakciją, t. y. valstybės taikomų sankcijų spektras yra ant tiek platus, kad gali pasireikšti paprastu įspėjimu arba žymiai griežtesne bausme, tuo pačiu sukeldamas teistumą. Autoriaus nuomone, toks platus skirtingų sankcijų taikymas turi turėti kažkokią svarbią reikšmę, kitu atveju čia gali atsiverti teisinė spraga, kuri tam tikrais atvejais pernelyg pažeis asmenų teises.

Nagrinėjant skirtingų įstatymų turinį galima pastebėti, kad iš vienos pusės juose visuose yra įtvirtinta mokesčio mokėtojo atsakomybė, bet nagrinėjant plačiau galima įžvelgti ir esminių skirtumų, kurie kiekvienu atveju padeda individualizuoti bausmę, atsižvelgus į tam tikrus kriterijus. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo (toliau – MAĮ) 40 str. yra įtvirtintos mokesčių mokėtojo pareigos, kurių nesilaikymas užtrauktų atsakomybę mokesčių mokėtojai. Mokesčių mokėtojas privalo laiku ir tiksliai įvykdyti mokestinę prievolę, bendradarbiauti su mokesčių administratoriumi, teisingai apskaičiuoti mokestį, laiku pateikti mokesčių deklaracijas ir t. t.¹²¹. Kaip matyti, aukščiau minėtame įstatyme yra įtvirtintos alternatyvios mokesčio mokėtojo pareigos, kurių nors vienos nesilaikymas užtraukia atsakomybę. Asmenims, pažeidusiems mokesčių įstatymus, baudos skiriamos pagal pažeidimo padarymo metu galiojančius teisės aktus. Kas yra išties svarbu, kadangi MAĮ yra įtvirtinta, kad turi būti vadovaujama teisės aktais, kuriais sumažinamos arba panaikinamos baudos. Turi būti atsižvelgiama, kad jei baudas sumažinantis arba panaikinantys teisės aktas įsigalioja ne vėliau kaip sprendimo, pagal kurį mokesčių mokėtojai naujai apskaičiuojamas ir nurodomas sumokėti mokestis ir (arba) su juo susijusios sumos, priėmimo dieną, o jei mokesčių mokėtojas apskundžia mokesčių administratoriaus sprendimą, – ne vėliau kaip mokestinį ginčą nagrinėjančios institucijos sprendimo priėmimo dieną. Mokesčių administratorius už mokesčių įstatymų pažeidimus skiria asmenims baudas, vadovaudamasis teisingumo, protingumo kriterijais ir neviršydamas MAĮ įtvirtintų skirtinų baudos dydžių, o jeigu skirtini baudos dydžiai nustatyti specialiajame mokesčio įstatyme, – neviršydamas jame nustatyto skirtinos baudos dydžio. Taip pat MAĮ yra įtvirtinta, kad mokesčių administratorius prieš taikydamas baudą, turėtų atsižvelgti ne tik protingumo, teisingumo kriterijus, bet tuo pačiu atkreipti dėmesį ir nustatyti pažeidimo pavojingumo pobūdį ir mastą, kaltę (kaltės formą ir rūšį), atsakomybę

¹²¹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. 2004 m. balandžio 13 d. Nr. IX-2112. *Valstybės žinios*, 2004, 63-2243.

lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, atsiradusios žalos dydį. Galima pastebėti, kad gan aiškiai MAĮ yra įtvirtintos tiek mokesčių mokėtojo pareigos, tiek baudos ir jų dydžiai, priklausomai nuo padaryto pažeidimo. Tuo pačiu yra įtvirtinti ir skyrimo kriterijai, į kuriuos turėtų būti atsižvelgta prieš skiriant baudą. Todėl iš dalies yra keista, kad MAĮ nėra vienintelis teisės aktas, reglamentuojantis mokesčio mokėtojo atsakomybę. Suprantama, kad įstatymų leidėjas priimdamas įstatymų pataisas ar įtraukdamas tam tikras veikas į atskirus kodeksus, įvertina tiek daromos veikos padarinių riziką, tiek pačios veikos įtaką visuomenės ir valstybės bendrai tvarkai. Todėl galima pastebėti, kad mokesčio mokėtojo atsakomybės klausimus taip pat reglamentuoja ANK. O tiksliau ANK 187 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad turto ir (ar) pajamų deklaratavimo tvarkos pažeidimas, turto ir (ar) pajamų deklaracijų arba kitų su turtu ir (ar) pajamomis susijusių ataskaitų pavėluotas pateikimas mokesčių administratoriui ar nepateikimas, neteisingų duomenų įrašymas į mokesčių administratoriui pateiktas turto ir (ar) pajamų deklaracijas arba kitas ataskaitas užtraukia įspėjimą arba baudą nuo aštuoniasdešimt iki vieno šimto aštuoniasdešimt eurų. To paties straipsnio 3 d. yra įtvirtinta, kad deklaracijų arba nustatyta tvarka patvirtintų ataskaitų ar kitų dokumentų ir duomenų apie fizinio ar juridinio asmens pajamas, pelną ar turtą nepateikimas mokesčių administratoriui, siekiant išvengti mokesčių ar kitokių įmokų, kurių suma neviršija keturių šimtų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių, po to, kai ši institucija raštu priminė apie pareigą juos pateikti, užtraukia baudą pateikti deklaracijas, nustatyta tvarka patvirtintas ataskaitas ar kitus dokumentus ir duomenis privalantiems asmenims nuo keturių šimtų iki šešių tūkstančių eurų. ANK 189 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad mokesčių mokėtojo registravimo duomenų nepateikimas ar pavėluotas pateikimas mokesčių mokėtojus registruojančiai įstaigai, neteisingų duomenų pateikimas, taip pat pakeistų arba papildomų mokesčių mokėtojo registravimo duomenų nepateikimas ar pavėluotas pateikimas užtraukia įspėjimą arba baudą nuo dviejų šimtų iki trijų šimtų devyniasdešimt eurų. Taip pat ANK 192 str. yra įtvirtinta, kad apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimo arba mokesčių ar kitų įmokų apskaičiavimo, mokėjimo tvarkos pažeidimas užtraukia baudą apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimo arba mokesčių ar kitų įmokų apskaičiavimo, mokėjimo tvarką pažeidusiam asmeniui nuo dviejų šimtų dvidešimt iki keturių šimtų penkiasdešimt eurų bei tai, kad jei šis administracinis nusižengimas, padarytas pakartotinai, užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio dviejų šimtų devyniasdešimt iki keturių tūkstančių trijų šimtų penkiasdešimt eurų. Galima pastebėtina, kad MAĮ reguliuoja mokestines prievoles, nustato teises ir finansines pareigas, o būtent ANK įtvirtina atsakomybę už šiuos pažeidimus. Svarbu suprasti, kad MAĮ yra numatyta finansinė atsakomybė, kuri yra mokestinės prievolės dalimi, todėl nesukelia baudžiamojo pobūdžio padarinių, kitaip nei

BK. Todėl, suprantama, kad lyginant šiuos įstatymus ir analizuojant juose įtvirtintas normas, galima pastebėti, kad MAĮ yra skirtas mažo pavojingumo mokesčio mokėtojo veiksmas, kadangi MAĮ nesiekia nubausti, MAĮ pagrindinis tikslas yra surinkti mokesčius. Tuo tarpu ANK jau reguliuoja administracinius nusižengimus, kuriuos padaręs mokesčių mokėtojas turi būti drausminamas. Natūralu, kad šiuo metu yra įtvirtinta ir baudžiamoji atsakomybė už tam tikrus, pagal įstatymų leidėją, itin pavojingus mokesčio mokėtojo veiksmus, už kuriuos ir taikomos griežčiausios bausmės. Plačiau nagrinėjant baudžiamosios teisės taikymą mokesčių mokėtojams, galima pastebėti, kad BK yra įtvirtintos beveik ANK identiškos veikos, tačiau pagrindinis jų skirtumas žalos dydis ir pavojingumo aspektas. BK 220 str. 1 d. yra numatyta atsakomybė tam, kas siekdamas išvengti mokesčių, kurių suma viršija 400 MGL, įrašė į deklaraciją arba į nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą žinomai neteisingus duomenis apie asmens pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą ir pateikė juos valstybės įgaliotai institucijai. To paties straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta kvalifikuota sudėtis, numatanti baudžiamąją atsakomybę tam, kas padarė 1 dalyje numatytą veiką, kai mokesčių suma viršija 900 MGL arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje. Iš karto galima pastebėti jau dominuojantį šiame moksliniame darbe atskyrimo vertinamąjį kriterijų, tai yra būtent žalos dydį. Galima įsitikinti, kad, kai siekiama išvengti 400 MGL dydžio mokesčių, įstatymų leidėjas, tai traktuoja kaip itin pavojingą veiką ir mano, kad be baudžiamosios teisės priemonių nebus galima apginti pažeistų teisinių gėrių. Svarbu paminėti, kad 2023 m. sugriežtinus sankcijas už finansines veikas bei diferencijavus atsakomybę už siekį išvengti mokesčių, atsakomybė tapo panaši kaip sukčiavimo atveju. Svarbu suprasti, kad įstatymų leidėjo siekis sugriežtinti sankcijas, autoriaus nuomone, yra grįstas būtent atsirandančių padarinių sunkumu, teisėsaugos institucijų ir Valstybinė mokesčių inspekcijos nesugebėjimu tinkamai sustabdyti daromus pažeidimus. Deja, bet sankcijų sugriežtinimas įvedė tam tikrą chaosą baudžiamajame kodekse, t. y. atsirado panašumų tarp tame pačiame įstatyme įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių, kas tikėtina, kad darys įtaką tam tikrų teisės spragų atsiradimui. BK 219 str. yra numatyta atsakomybė tam, kas pateikęs deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą būdamas mokus laiku nesumokėjęs pagal juos apskaičiuotų daugiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių po to, kai valstybės įgaliota institucija priminė apie pareigą sumokėti mokesčius. Normos konstrukcija iš esmės nesiskiria nuo prieš tai minėto straipsnio. Baudžiamoji atsakomybė kyla nuo 400 MGL dydžio mokesčių nesumokėjimo, o taip pat yra numatyta ir kvalifikuota sudėtis, siejama su 900 MGL dydžio mokesčių nesumokėjimu. Svarbu paminėti, kad jeigu mokesčių mokėtojas iki veikos padarymo buvo nemokus, jis neatsakys pagal BK 219 str., kadangi

jam negali kilti atsakomybė. Tačiau jeigu mokesčių mokėtojas tapo nemokus nusikalstamos veikos padarymo metu arba po jos padarymo, tai mokesčių mokėtojo mokumas neturi reikšmės jo nusikalstamai veikai kvalifikuoti. Kasacinis teismas vienoje nutartyje pažymėjo, kad būtinas nusikalstamos veikos, nurodytos BK 219 straipsnio 2 dalyje, požymis yra kaltė. Tyčios buvimas kaltinamojo veiksmuose tiesiogiai priklauso nuo aplinkybės, ar mokesčiai buvo nemokami dėl įmonės nemokumo, ar dėl sąmoningų kaltininko veiksmų, todėl byloje buvo būtina išsamiai įvertinti nuteistojo veiksmus esant sudėtingai įmonės finansinei situacijai¹²². BK 221 str. yra įtvirtinta, kad tas, kas siekdamas išvengti mokesčių ar kitokių įmokų teisės aktų nustatyta tvarka laiku nepateikė valstybės įgaliotai institucijai deklaracijos arba nustatyta tvarka patvirtintos ataskaitos ar kito dokumento apie asmens pajamas, pelną ar turtą po to, kai ši valstybės institucija raštu priminė apie pareigą juos pateikti. Vėl gi baudžiamoji atsakomybė yra siejama su padarytos žalos dydžiu. Taip pat svarbu paminėti, kad LAT pažymėjo, kad baudžiamosios atsakomybės pagrindas nepateikus deklaracijos atsiranda tik tuomet, kai deklaracijos nepateikiamos po to, kai valstybės institucija primena apie pareigą jas pateikti. Be to LAT laikosi pozicijos, kad priminimas privalo būti rašytinės formos. Tuo pačiu BK yra įtvirtintas apgaulingas finansinės apskaitos tvarkymas ir (arba) organizavimas. Būtent 222 str. 1 d. yra nustatyta, kad tas, kas apgaulingai tvarkė ir (arba) organizavo teisės aktų reikalaujamą finansinę apskaitą arba įstatymų nustatytą laiką nesaugojo finansinės apskaitos dokumentų ir (arba) finansinės apskaitos registrų, arba paslėpė, sunaikino ar sugadino finansinės apskaitos dokumentus ir (arba) finansinės apskaitos registrus, arba netvarkė ir (arba) neorganizavo teisės aktų reikalaujamos finansinės apskaitos, jeigu dėl to buvo padaryta didelė turtinė žala valstybei arba fiziniam ar juridiniam asmeniui arba negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Šio straipsnio kontekste galėtume taip pat pastebėti, kad vienu ryškesniu atskyrimo kriterijumi išlieka padarytos žalos dydis. Remiantis BK 212 str. 1 d., turtinė žala yra didelė, kai jos dydis viršija 400 MGL dydžio sumą, bet neviršija 900 MGL dydžio sumos, o labai didelė, kai jos dydis viršija 900 MGL dydžio sumą. Tai leidžia daryti išvadą, kad BK numatyti finansiniai nusikaltimai yra atribojami nuo administracinio nusižengimo būtent remiantis nustatytu minimaliu žalos kriterijumi, o kvalifikuota sudėtis nustatoma, kai yra viršijama labai didelė turtinė žala. Įstatymų leidėjas finansinius nusikaltimus išskirstė į skirtingus straipsnius, atsižvelgęs tik į nusikalstamus veiksmus, kadangi tiek

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139-891-2025

sankcijos, tiek kvalifikuotų sudėčių kriterijai yra identiški. Tad visi finansiniai nusikaltimai galėtų būti įtvirtinti viename straipsnyje bei apibrėžti kaip alternatyvūs veiksmai, kuriuos padarius būtų galima traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Įstatymų leidėjas, atribodamas administracinę atsakomybę nuo baudžiamosios atsakomybės remiasi sukeltos žalos dydžiu. Mokesčių nemokantys verslininkai iškreipia sąžiningą konkurenciją, kadangi mokesčius mokantys verslininkai negali konkuruoti ir bankrutuoja. Valstybė netenka pajamų, kurios būtų skirtos algų, pensijų ir kitų socialinių reiškinių vykdymui. Tačiau gali pasitaikyti situacijų, kai finansinių nusikaltimų sukelti padariniai atrodo ne tokie pavojingi kaip kitų veikų, numatytų BK. Vėlgi, vertėtų paminėti, kad padaryta žala ne visada gali būti reali ir nuspėjama, t. y. asmuo galėtų identišškai nemokėti mokesčių, teikti netikslūs, melagingus duomenis ir daryti visas kitas alternatyvias veikas, nurodytas tiek BK, tiek ANK, net nežinodamas tikslios mokesčių sumos, kas lemtų jo atsakomybės pagrindą. Taip pat vertėtų susimąstyti ir labiau įsigilinti į kaltininko subjektyviąją pusę, kadangi asmens padaryta 399 MGL žala užtrauks administracinę atsakomybę, o 401 MGL – baudžiamąją. Todėl vadovavimasis vien tik šiuo kriterijumi bus ultima ratio pažeidimo pagrindas, nes turbūt būtų neįmanoma įžvelgti kažkokių reikšmingų pasikeitimų asmeniui padarius aukščiau minėtą žalą. LAT praktikoje yra nurodyta, kad atsižvelgiant į tai, kad MAĮ (105–113 straipsniai) suteikia mokesčių administratoriui plačius įgaliojimus dėl priverstinio mokestinės nepriemokos išieškojimo, nustatant pagrindą taikyti baudžiamąją atsakomybę už mokesčių nesumokėjimą pagal BK 219 straipsnį, turi būti atsižvelgiama ir į papildomas aplinkybes, rodančias pakankamą veikos pavojingumą, pvz., į mokestinės nepriemokos išieškojimo galimybės apsunkinimą, mokesčių mokėtojo veiksmų piktybinį pobūdį ir pan.¹²³, taip pabrėžiant, kad baudžiamoji teisė negali būti taikoma formaliai, o turėtų būti atsižvelgiama į aibę aplinkybių, kurios parodo tiek veikos pavojingumą, tiek asmens tyčią. Vertėtų paminėti, kad LAT kalbėdamas apie mokesčių slėpimą ar vengimą juos sumokėti yra išskyręs kelis tokius kriterijus, kad norint taikyti baudžiamąją atsakomybę už mokestinio pobūdžio pažeidimus ir atribojant juos nuo nenusikalstamo mokesčių naštos mažinimo, būtina paaiskinti mokesčių teisėje priimtą mokestinės naštos mažinimo klasifikaciją ir mokėti atskirti mokesčių optimizavimą, mokesčių vengimą ir mokesčių slėpimą. Esminė mokesčių slėpimo savybė yra ta, kad mokesčių mokėtojas tyčia nuslepia nuo mokesčių administratoriaus tikrąsias aplinkybes, nuo kurių priklauso teisingas apmokestinimas, kitaip kalbant, siekdamas gauti mokestinės naudos apgauna mokesčių administratorių. Todėl baudžiamosios atsakomybės

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139-891/2025.

taikymas tokiais atvejais grindžiamas tuo, kad dėl panaudotos apgaulės tikrųjų aplinkybių atskleidimas reikalauja baudžiamojo persekiojimo institucijų turimų įgaliojimų atlikti tyrimą, kurių mokesčių administratorius paprasčiausiai neturi¹²⁴.

Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje mokesčių mokėtojas baudžiamosios teisės priemonių sulaukia tik išimtiniais atvejais, prioritetas vis vien yra taikomas kitoms, švelnesnėms ir ne taip suvaržančioms bausmėms. Tuo pačiu toks platus finansinių nusikaltimų įtvirtinimas BK kelia abejones dėl ultima ratio principo pažeidimo. Nagrinėjant mokesčių atsakomybės klausimus kitose valstybėse, galima pastebėti, kad ne visose valstybėse tiek daug straipsnių yra numatyta baudžiamuosiuose įstatymuose. Pavyzdžiui, Vokietijoje mokestinės nusikalstamos veikos yra įtvirtintos Vokietijos mokesčių kodekse¹²⁵, Švedijos Karalystėje - mokestinių pažeidimų įstatyme¹²⁶, Jungtinėje Karalystėje - mokesčių administravimo įstatyme¹²⁷. Iš ko galima pastebėti, kad aukščiau minėtose valstybėse mokesčių srityje baudžiamajai teisei yra taikomas ultima ratio principas. Pirmenybė teikiama finansinei ir administracinei atsakomybei. Autoriaus nuomone, jau vien atskiro įstatymo įtvirtinimas suponuoja tam tikrą ultima ratio principo apsaugą, kadangi įtvirtina mokestinių klausimų sprendimą kitomis, ne baudžiamosios teisės taikomomis priemonėmis. Taip užtikrindama ne tik asmens teisių ir laisvių apsaugą bei užkerta kelią neproporcingų bausmių skyrimui. Tuo pačiu atskirų įstatymų įtvirtinimas taip pat plačiau ir efektyviau sureguliuoja visus mokestinius klausimus, tuo pačiu sumažindamas teismų krūvį. Kadangi šiuo metu Lietuvoje ypač didelę reikšmę turi teismų sprendimai, vis plačiau nagrinėjantys ir atskleidžiantys mokestinių nusikaltimų sukeltą žalą ir tuo atžvilgių taikomų sankcijų apimtį ir kitas subtilybes. Galima pastebėti, kad atsižvelgus į aukščiau minėtą LAT praktiką, teismai netaiko baudžiamosios atsakomybės formaliai, kadangi teismų praktikoje yra nustatyti tam tikri kriterijai, tokie kaip kaltės, mokumo nustatymas, į kuriuos atsižvelgus teismai nusprendžia kokią atsakomybės rūšį taikyti.

Taigi, galima apibendrinti, kad finansinių nusikaltimų sistema šiuo metu Lietuvoje yra sankcionuojama net keliuose įstatymuose, sankcijų griežtumas yra siejamas su sukelta žala. Nagrinėjant finansinių nusikaltimų turinį, kilo abejonių dėl tokio kiekio įtvirtino BK reikalingumo, kadangi jų atribojimas vien remiantis padarytos žalos atžvilgiu gali pažeisti

¹²⁴ Šiaulių apygardos teismo 2025 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-658/2025.

¹²⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos mokesčių kodeksas (vok. Abgabenordnung) [interaktyvus]. <https://dejure.org/gesetze/AO>.

¹²⁶ Švedijos Karalystės mokesčių pažeidimų įstatymas (šved. Skattebrottslagen) [interaktyvus]. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skattebrottslag-197169_sfs-1971-69/.

¹²⁷ Jungtinės Karalystės mokesčių administravimo įstatymas (angl. Taxes Management Act) [interaktyvus]. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1970/9/contents>.

ultima ratio principą. Autoriaus nuomone, pagrinde mokestiniai pažeidimai turėtų Lietuvoje būti reguliuojami administracinės teisės priemonėmis, BK turėtų likti tik kvalifikuotos sudėty, susijusios su mokestiniais pažeidimais. Taip pabrėžiant mokestinių pažeidimų sukeltus padarinius ir jų atžvilgiu taikomas sankcijas, užtikrinant ultima ratio principo kaip baudžiamosios teisės pamato konceptą.

IŠVADOS

1. Ultima ratio principas įtvirtina nuostatą, kad baudžiamoji teisė turi būti taikoma tik kaip paskutinė, krašutinė teisinė priemonė, kai kitomis, švelnesnėmis, priemonėmis yra akivaizdžiai neįmanoma apginti pažeistų interesų. Šis principas ne tik riboja valstybės taikomų priemonių perteklinį naudojimą, bet ir įpareigoja valstybę bei jos institucijas atsižvelgti į proporcingumo, subsidiarumo ir racionalumo principus skiriant asmeniui bausmę. Ultima ratio principas yra vienas iš pamatinių principų, kadangi nuo jo tinkamo taikymo bei interpretavimo ypač priklauso asmenų teisės ir jų suvaržymas. Deja, dažnai galima išvelgti šio principo išlygų. Tai gali pasireikšti papildomais saugumo garantais ar formuojama baudžiamąja politika valstybės viduje. Ultima ratio principas turėtų tarnauti ginant ir puoselėjant proporcingų bausmių taikymą ir asmenų laisvių ir teisių apsaugą. Ultima ratio principas turi būti pagrįstas realiu poreikiu ginti svarbiausias teises ir vertybes, o ne tapti universaliu atsaku į bet kokius asmenų sukeltus socialinius pažeidimus.
2. Baudžiamoji teisė, kaip viena iš teisės šakų, yra pati griežčiausia, itin sunkias pasekmes asmeniui sukelianti teisės šaka. Jos taikomi metodai itin suvaržo asmenų teises. Todėl labai svarbu įvertinti, ar pagrįsta bei proporcinga asmeniui taikyti baudžiamąsias teises priemones ir ar pažeistų interesų negalima apginti kitomis, ne taip asmens padėtį varžančiomis priemonėmis. Baudžiamosios teisės, kaip ultima ratio, daro esminę įtaką tiek tam tikrų veikų kriminalizavimo, tiek dekriminalizavimo procesams, kadangi nustato aiškią ribą, kada valstybė gali pagrįstai taikyti griežčiausią teisinės atsakomybės formą – bausmę. Valstybė, įvertinusi, ar neteisėtas elgesys yra išties pavojingas, sukeliantis itin sunkius padarinius, kur yra akivaizdžiai matoma, kad kitomis teisinėmis priemonėmis bus sunku užtikrinti šių pažeistų teisinių gėrių apsaugą, veikia kriminalizuoją bei taiko už jos pažeidimą itin griežtas bausmes. Vis dėlto, baudžiamasis yra apkrautas pertekliniais straipsniais, kuriuose įtvirtintos neteisėtos veikos ir jų sukeliama padariniai gali būti efektyviai sankcionuojami ir švelnesnėmis teisinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, narkotikų ar mokesčių srityse daromi pažeidimai bei jų sukeliama padariniai.
3. Nagrinėjant skirtingų užsienio valstybių taikomų teisinių priemonių pasirinkimą ultima ratio aspektu matyti, kad baudžiamosios teisės priemonių taikymas priklauso nuo istorinio bei politinio aspekto. Skirtingose užsienio valstybėse yra keliami skirtingi tikslai pačiai baudžiamajai teisei. Pietų Korėjos pavyzdys suponuoja, kad baudžiamoji teisė yra skirta konstruoti valstybės saugumo mechanizmą, tad baudžiamoji teisė yra

taikoma ne kaip paskutinė, o kaip pirmoji priemonė. Pietų Korėjos baudžiamojoje teisėje laikomasi pozicijos, kad griežti įstatymai neleidžia kilti sąmyšiui valstybės viduje, padeda išlaikyti rimtį bei drausmingą visuomenę. Natūralu, kad asmenų teisių apsaugai nėra taikoma pirmenybė, o tai neatitinka Europoje išvystytos ultima ratio principo sampratos. Analizuojant kitų Europos valstybių, tarp jų ir Lietuvos, taikomų baudžiamųjų teisinių priemonių vietą valstybių viduje, matyti, kad yra išlaikomas gana panašus ultima ratio principo taikymas. Lenkijos Respublikoje jis yra tiesiogiai reglamentuota įstatyme, Italijos Respublikoje apie jį daug kalbama Italijos Konstitucinio Teismo lygmeniu, Lietuvoje šiuo klausimu gana stipriai išvystyta doktrina bei teismų praktika. Tačiau praktikoje ultima ratio principas taikomas gan paviršutiniškai ir, nesant vieningos taikymo taisyklės, jis kiekvieną kartą gali būti interpretuojamas skirtingai. Taip pat pastebėtina, kad minėtų valstybių teisinėse sistemose pakankamai smarkiai vystomi asmenų teisių apsaugos mechanizmai, o tai lemia gana didelę baudžiamosios teisės, kaip kraštutinės priemonės, praktiką. Tačiau šių valstybių teisės doktrinos ne kartą pastebėta, kad kriminalizavimo problemos susikerta su ultima ratio principo samprata, o tai ateityje gali daryti įtaką asmenų teisių ir laisvių pažeidimų gausėjimui. Kitose užsienio valstybėse ultima ratio principas yra išvystytas labiau, kadangi tam tikras neteisėtas elgesys, Lietuvoje įtvirtintas baudžiamajame kodekse, užsienyje traktuojamas ne kaip nusikaltimas, todėl užsienio valstybių išleisti papildomi kodeksai leidžia dar efektyviau apginti asmenų teises, kadangi papildomuose kodeksuose įtvirtintos sankcijos yra žymiai švelnesnės, proporcingesnės nei tai numato baudžiamasis kodeksas.

4. Nagrinėjant skirtingų teisės šakų taikomų atsakomybės rūšių klausimus dėl tokių pačių ar panašių nusikalstamų veikų baudimo, darytina išvada, kad vienas iš pagrindinių aspektų, atirbojantis baudžiamąją, civilinę bei administracinę teisę yra sukeliama padarinių pobūdis, sukeltos žalos dydis. Tačiau taip pat tai negali būti vienintelis kriterijus, pagal kurį sprendžiama dėl atsakomybės rūšies. Ultima ratio principas reikalauja, kad kiekvienu konkrečiu atveju būtų nuosekliai nagrinėjami padarytos veikos objektyvieji ir subjektyvieji požymiai bei visos kitos reikšmingos aplinkybės, leidžiančios tinkamai identifikuoti padarytą veiką. Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti daromas kuo išsamesnis tyrimas, turi būti vengiama formalus normų taikymo. Baudžiamosios teisės priemonių taikymas turi būti laikomas vieninteliu efektyviu metodu, kuriuo galima apginti bei atstatyti pažeistas teises tik tuo atveju, jei kitų priemonių nepakanka. Taip pat turi būti vadovaujamasi taisykle, kad pirmenybės taikymas kitoms teisės šakoms negali būti grindžiamas formaliu taikymu, kadangi tai

gali paskatinti nusikalstamumo proveržį bei sukelti chaosą valstybės viduje. Todėl renkantis efektyviausiai teisinių gėrių apsaugą užtikrinančias priemones ultima ratio principas kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti vertinamas visapusiškai, siekiant suderinti nusikalstamumo kontrolę su tinkama žmogaus teisių apsauga.

LITERARŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.
- 2) Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. TAR, 2015, 11216.
- 3) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.
- 4) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000, 74-2262.
- 5) Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. VIII-1968. TAR, 2016, 23709.
- 6) Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 3, 60, 99, 100, 100¹, 100², 100³, 103, 107, 108, 109, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 147¹, 147², 148, 149, 150, 151, 151¹, 152, 152¹, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 169, 170, 170¹, 170², 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182¹, 185, 188, 189, 189¹, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 202, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 217, 218, 224, 229, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 249¹, 250, 250², 250⁴, 250⁵, 251, 256, 256¹, 257, 257¹, 258, 259, 262, 265, 267, 267¹, 267², 267³, 268, 270, 270², 270³, 273, 274, 275, 276, 276¹, 276², 276³, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 292¹, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 306, 306¹, 306², 307, 308, 309, 310, 311, 312 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. 2024 m. lapkričio 7 d. Nr. XIV-3060. *Valstybės žinios*, 2024, 19686
- 7) Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. 2004 m. balandžio 13 d. Nr. IX-2112. *Valstybės žinios*, 2004, 63-2243.
- 8) Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymas. 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2043. *Valstybės žinios*, 2000, 93-2883.
- 9) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl kelių eismo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, 7-263.
- 10) Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2023 m. lapkričio 9 d. įsakymas Nr. V-1161 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos ministro įsakymo 2003 m. balandžio 23 d. įsakymo Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ pakeitimo“. TAR, 2023, 21803.

Užsienio valstybių teisės aktai

- 11) Italijos Respublikos Konstitucija. 1947 m. gruodžio 22 d. [interaktyvus]. <https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>.

- 12) Jungtinės Karalystės mokesčių administravimo įstatymas (angl. Taxes Management Act) [interaktyvus]. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1970/9/contents>.
- 13) Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1997 m. birželio 6 d. [interaktyvus] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>
- 14) Švedijos Karalystės mokesčių pažeidimų įstatymas (šved. Skattebrottslagen) [interaktyvus]. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skattebrottslag-197169_sfs-1971-69/.
- 15) Vokietijos Federacinės Respublikos mokesčių kodeksas (vok. Abgabenordnung) [interaktyvus]. <https://dejure.org/gesetze/AO>.
- 16) 국가보안법 (1948) [interaktyvus]. https://contents.history.go.kr/front/hm/view.do?levelId=hm_145_0090.
- 17) 국가보안법 (1998) [interaktyvus]. <https://www.law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsiSeq=60212#0000>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina

- 18) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 104-2644.
- 19) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 134-4819.
- 20) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.

Specialioji literatūra

- 21) BEKARIJA, Čezarè. (1992). *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: „Mintis“.
- 22) CHO, Kuk (2001). Korean Criminal Law: Moralism Prima Ratio for Social Control [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=289401.
- 23) Chun, Kyung-Hoon. Journal of Korean Law. [interaktyvus]. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/62664/1/Seoul%20National%20University.pdf>
- 24) CUMINGS, Bruce. (2005). Korea's Place in the Sun: A Modern History [interaktyvus]. W. W. Norton & Company. https://archive.org/stream/KoreasPlaceInTheSunBruceCumings/Korea%27s%20Place%20in%20the%20Sun%20-%20Bruce%20Cumings_djvu.txt
- 25) DAMBRAUSKIENĖ, Aušra (2015). Ultima ratio principio samprata. *Teisė*, 97, 116-134 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/9828/7817>.
- 26) DANIŠAUSKAS, Gintautas (2003). Teisinės valstybės sampratos ypatumai. *Jurisprudencija*, 47(39), 7-14 [interaktyvus]. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3328/3125>.
- 27) DEMURO, Gian Paolo (2013). Ultima ratio: alla ricerca di limiti all'espansione del diritto penale. *Rivista Italiana Di Diritto E Procedura Penale*, 4, 1-27 [interaktyvus].

https://iris.uniss.it/retrieve/e1dc1a2c-fca1-1507-e053-3a05fe0ac7a3/Demuro_G_Ultima_ratio_alla_ricerca.pdf.

- 28) DUBBER, Markus Dirk (2013). *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law*, 1-23 [interaktyvus] https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2289479.
- 29) FEDOSIUK, Oleg (2006). Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 85(7), 70-76.
- 30) FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip krašutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 19(2), 715-738.
- 31) FERRAJOLI, Luigi (1989). *Diritto e ragione: Teoria del garantismo penale*. [interaktyvus]: https://iurisleg.com/libros/FERRAJOLI_L_Derecho_y_razon.pdf.
- 32) FRØBERG, Thomas (2013). The role of the ultima ratio principle in the jurisprudence of the Norwegian Supreme Court. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), 125-134 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200885>
- 33) JAKOBS, Günther (1993). *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre: Lehrbuch*. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter.
- 34) JAREBORG, Nils (2005). Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2:521, 521-534 [interaktyvus]. <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/159571695.pdf>.
- 35) JESCHECK Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas (1996). *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot.
- 36) KŪRIS, Egidijus (2001). Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 23(15), 46–69.
- 37) LASTAUSKIENĖ, Giedrė; LATVELĖ, Rūta; MACHOVENKO, Jevgenij ir kt. (2020). *Teisės teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 38) LEVON, Justyna, RAGLEWSKI, Janusz, MEŠKA, Arūnas (2024). Baudžiamoji atsakomybė už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Lietuvos ir Lenkijos patirtis: teisinės lyginamosios išvalgos. *Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis*, 394-417 [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024.16>.
- 39) MELEZINI, Mirosława (2019). Implementation of the principle treating deprivation of liberty as ultima ratio in the practice of applying criminal law. *Ius Novum*, 2/2019, 51-74 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini>.
- 40) NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys (2007). *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia.
- 41) PIESLIAKAS, Vytautas (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia.
- 42) PRANTL, Heribert. *Krieg als letztes Mittel*. Iš: AMBOS, Kai, ARNOLD, Jörg (Hrsg.) (2004). *Der IrakKrieg und das Völkerrecht*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag.
- 43) PRAPIESTIS, Jonas, (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras.

- 44) ŠVEDAS, Gintaras, ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 45) TUORI, Kaarlo Heikki (2013). Ultima Ratio as a Constitutional Principle. *Oñati Socio-legal Series*, 3(1), 6-20 [interaktyvus]. <http://ssrn.com/abstract=2200869>.
- 46) VASILIAUSKAS, Vitas (1999). *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 47) WENDT, Rudolf (2013). The Principle of „Ultima Ratio“ And/Or the Principle of Proportionality. *Oñati Socio-Legal Series*, 3(1), 81-94 [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2200873.
- 48) ŽILINSKIENĖ, Laima, TUMILAITĖ, Renata (2011). Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 29(2), 285-313 [interaktyvus]. <https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/en/article/view/6135/5043>.

Teismų praktika

- 49) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-369/2009.
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2009.
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2010.
- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-490/2010.
- 53) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.
- 54) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.
- 55) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013.
- 56) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2013.
- 57) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.
- 58) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-181-895/2015.

- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-404-895/2015.
- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476-677/2015.
- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015.
- 62) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-697/2016.
- 63) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2016 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-303-507/2016.
- 64) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130-976/2018.
- 65) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102-222/2018.
- 66) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25-693/2019.
- 67) Lietuvos Aukščiausio Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-87-719/2019.
- 68) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-697/2019.
- 69) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308-648/2019.
- 70) Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamoji byloje 2K-218-1073/2020.
- 71) Lietuvos Aukščiausio Teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-196-303/2022.
- 72) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2022 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2022.
- 73) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 276-387/2022.
- 74) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. BIK-7/2023.
- 75) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2023 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-511/2023.
- 76) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151-495/2023.

- 77) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023.
- 78) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139-891/2025.
- 79) Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2025 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-42-976/2025.
- 80) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2026 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-813/2026.
- 81) Šiaulių apygardos teismo 2025 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-658/2025.
- 82) Vokietijos Konstitucinis Teismas. 1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39.

Travaux préparatoires

- 83) Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. KOM/2011/0573 galutinis [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0573>.
- 84) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 259 ir 269 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2023 m. kovo 10 d. Nr. XIVP-1767(3).
- 85) Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto 2023 m. kovo 8 d. išvada dėl Baudžiamojo kodekso 259 ir 269 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-1767. 102-P-7.

Kiti šaltiniai

- 86) Apollo Hospitals (n.d.). *Kaip piktnaudžiavimas narkotikais veikia jūsų smegenis?* [interaktyvus]. <https://www.apollohospitals.com/lt/diseases-and-conditions/how-does-drug-abuse-affect-your-brain>.
- 87) BARTOŠEVIČIENĖ, Valė (publikuota 2011-06-06, redaguota 2018-10-15). Priklausomybė. Iš: *Visuotinė Lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. <https://www.vle.lt/straipsnis/priklausomybe-1/>.
- 88) Jauna Banga (n.d.). *#IstieskRankaNeAntrankius* [interaktyvus]. <https://youngwave.lt/dekriminalizacija/>.
- 89) Lietuvos Respublikos Seimas (2021-02-02). *Seimo nario Mariaus Matijošaičio pranešimas: „Narkotikų dekriminalizacijos įstatymas. Ar bus atverta Pandoros skrynia?“* [interaktyvus]. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=40564&p_k=1&p_t=274629.
- 90) Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (2026-01-30). *Rita Tamašunienė: už sistemines vagystes siūlome taikyti griežtesnes bausmes* [interaktyvus]. <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos-2/rita-tamasuniene-uz-sistemines-vagystes-siulome-taikyti-grieztesnes-bausmes-D1H/>.

- 91) Morganadaniele.lt (n.d.). Narkotikų politikos reforma [interaktyvus].
<https://morganadaniele.lt/portfolio/narkotiku-politikos-reforma/>.
- 92) Social-demokratai (2021-07-02). Povilas Pinelis. Dekriminalizacija, arba kaip M. Danielė visus apsuko aplink pirštą [interaktyvus].
<https://www.lsdp.lt/straipsniai/partijos-naujienos/povilas-pinelis-dekriminalizacija-arba-kaip-m-daniele-visus-apsuko-aplink-pirsta/>.
- 93) Valstybės duomenų agentūra (2026-02-13). *Kelių eismo įvykiai dėl neblaivių asmenų kaltės* [interaktyvus]. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=973f1eb5-1629-4cdb-a0c3-f1eb5ce5cd04#/>.

SANTRAUKA

Baudžiamosios teisės – ultima ratio samprata teisėkūroje ir praktikoje

Liutauras Gušauskas

Ultima ratio principas yra vienas iš esminių principų, padedantis užtikrinti asmens teises ir laisves bei padedantis plėtoti ir puoselėti teisinės valstybės modelį. Šiame moksliniame darbe analizuojama ultima ratio principo reikšmė ir atsiradimo aplinkybės. Yra nagrinėjami svarbiausi ultima ratio principo taikymo aspektai. Taip pat yra plėtojama baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės idėja, tuo aspektu nagrinėjami kriminalizavimo ir dekriminalizavimo procesai.

Šiame moksliniame darbe yra nagrinėjami Vokietijos Federacinės Respublikos, Lenkijos Respublikos, Italijos Respublikos ir Korėjos Respublikos ultima ratio principo taikymo ypatumai. Analizuojama bei lyginama atsižvelgus į Lietuvos Respublikoje vyraujančią ultima ratio principo tendenciją.

Šiame moksliniame darbe yra analizuojama ir lyginama skirtingų teisės šakų taikomų atsakomybės rūšių reikšmė. Tuo aspektu yra nagrinėjamas jų tarpusavio santykis, atsižvelgus į neteisėto elgesio sukeltą žalą ir padarinius. Tuo aspektu yra nagrinėjami ir nustatinėjami kriterijai, padėsiantis parinkti proporcingą ir efektyvią atsakomybės rūšį. Taip pat yra nagrinėjami užsienio valstybių pavyzdžiai, kuriuose yra įteisinti papildomi kodeksai, kurie sumažina baudžiamosios teisės apkrovą ir dar labiau papildo ir pagrindžia ultima ratio principo svarbą.

Atlikta analizė leidžia konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas yra perpildytas nusikalstamomis veikomis, kurios pagal savo pavojingumą ir pobūdį neturėtų būti laikomomis baudžiamosiomis, kadangi nesukelia tokių padarinių, dėl kurių turėtų būti taikoma tik baudžiamoji atsakomybė, nes kitų teisės priemonių taikomos priemonės būtų per daug švelnios ir neefektyvios.

SUMMARY

Concept of Ultima Ratio in Legislation and Practice of Criminal Law

Liutauras Gušauskas

The principle of ultima ratio is one of the fundamental principles that helps ensure individual rights and freedoms and contributes to the development and promotion of the rule of law. This academic paper analyzes the significance of the principle of ultima ratio and the circumstances surrounding its emergence. It examines the most important aspects of the application of the principle of ultima ratio. It also develops the idea of criminal law as a last resort, examining the processes of criminalization and decriminalization in this context.

This academic paper examines the specific features of the application of the ultima ratio principle in the Federal Republic of Germany, the Republic of Poland, the Republic of Italy, and the Republic of Korea. The analysis and comparison are conducted in light of the prevailing trend regarding the ultima ratio principle in the Republic of Lithuania.

This academic paper analyzes and compares the significance of the types of liability applied in different branches of law. In this regard, it examines their interrelationship, taking into account the harm and consequences caused by unlawful conduct. In this regard, criteria are examined and established to help select a proportionate and effective type of liability. Examples from foreign countries are also examined, where supplementary codes have been enacted that reduce the burden on criminal law and further reinforce and justify the importance of the ultima ratio principle.

The analysis conducted leads to the conclusion that the Criminal Code of the Republic of Lithuania is overloaded with criminal offenses which, given their danger and nature, should not be considered criminal, as they do not result in consequences that would warrant the application of criminal liability alone, as measures applied under other legal instruments would be too lenient and ineffective.